

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

DOI: 10.21547/jss.1425647

Gaziantep Yöresi Atasözleri ve Deyimlerinden Hareketle Derleme Sözlüğü'ne Bazı Eklmeler

Some Additions to the Derleme Sözlüğü (Compilation Dictionary) Based on Gaziantep Region Proverbs and Idioms

Muhammed ÇİTGEZ^{a*}

^a Dr. Öğr. Üyesi, Kafkas Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Kars / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-4867-5624

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 25 Ocak 2024

Kabul tarihi: 29 Mayıs 2025

Anahtar Kelimeler:

Gaziantep Ağzı,

Ağız çalışmaları,

Atasözleri ve deyimler,

Derleme Sözlüğü.

ÖZ

İnsanların duygu ve düşüncelerini doğal bir biçimde yansıttıkları en yetkin halk kültürü ürünleri, atasözleri ve deyimlerdir. Kimi zaman birkaç kelimeyle, kimi zaman bir cümleyle, diyaloglarla, uyaklı ifadelerle küçük bir sözcük dağarcığına geniş bir mana sığdırılabilir. Atasözleri ve deyimler, bir toplumun bilinçaltındaki duygu ve düşüncelerinin birer anlık dışavurumudur. Atasözleri, genellikle toplumun deneyim ve bilgelikleriyle oluşmuş, özlü ve öğretici sözlerdir. Bu sözler, kuşaktan kuşağa aktararak yaygın bir biçimde kullanılmış ve genellikle bir toplumun kültürel mirasının bir parçasını oluşturmuştur. Türk kültürünün en zengin mahsullerinden olan atasözü ve deyimler üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle Ömer Asım Aksoy'un Gaziantep yöresinden derlediği atasözü ve deyimler, bu hazinemize büyük katkılar sağlamıştır. Derleme sözlüğü, bir dilde kullanılan kelimelerin, ifadelerin ve deyimlerin geniş bir koleksiyonunu içeren, genellikle alfabeyle göre düzenlenmiş bir kaynaktır. Bu tür sözlükler, genellikle bir dilin geniş yelpazesini kapsamak üzere tasarlanmıştır ve genel dilbilgisi kuralları, kelime kökenleri, anlamlar, örnek cümleler ve benzeri bilgiler içerebilir. Derleme sözlükleri, bir dilin kullanımını anlamak ve zenginleştirmek için kaynak olarak kullanılır. Türk Dili'nin en önemli kaynak eserlerinden birisi olan "Derleme Sözlüğü", Anadolu'nun farklı yörelerinden kelimeleri içerisinde barındırmaktadır. Derleme Sözlüğü'nün geliştirilmesi gayesinde taramış olduğumuz atasözü ve deyimlerimizde geçen fakat Derleme Sözlüğü'nde yer almayan kelimelere ve bunların anlamlarına değinmeye çalışacağız. Bu çalışmayla, Gaziantep –ve Kilis- yöresinin söz varlığından örnekleri kaynaklarımıza geçirmekle beraber, atasözü ve deyimlerimizle Derleme Sözlüğümüzü zenginleştirecek; bu yöre üzerine yapılacak ağız çalışmalarına da kaynaklık etmiş olacağız.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: January 25, 2025

Accepted: May 29, 2025

Key Words:

Gaziantep Province,

Speech studies,

Proverbs and idioms,

Derleme Sözlüğü.

ABSTRACT

Proverbs and idioms are the most mature folk culture products that reflect people's immediate feelings and thoughts in a pure and natural way, as they come from within. Sometimes a huge meaning can be packed into a small vocabulary, sometimes with a word or two, sometimes with a sentence, sometimes with mutual dialogues, and sometimes with rhyming sayings. Proverbs and idioms are instant expressions of a society's subconscious feelings and thoughts. Proverbs are concise and instructive sayings that are generally formed by the experience and wisdom of the society. These words have been widely used, passed down from generation to generation, and often form part of a society's cultural heritage. Diverse studies have been conducted on proverbs and idioms, which are among the richest products of Turkish culture. Especially the proverbs and idioms compiled by Ömer Asım Aksoy from the Gaziantep region have made great contributions to this treasure. Derleme Sözlüğü is a resource containing a large collection of words, expressions, and idioms used in a language, usually arranged alphabetically. Such dictionaries are usually designed to cover the broad spectrum of a language and may contain information such as general grammar rules, word origins, meanings, example sentences, and so on. Compilation dictionaries are used as resources to understand and enrich the use of a language. Derleme Sözlüğü is one of the most significant source works of the Turkish Language, contains words from different stretches of Anatolia. So as to develop the Derleme Sözlüğü, we will try to touch upon the words and their meanings that appear in the proverbs and idioms we have scanned but are not included in the Derleme Sözlüğü. With this study, we will enrich our Derleme Sözlüğü with proverbs and idioms, as well as providing examples from the vocabulary of Gaziantep -and Kilis- region to our sources; we will also be a source for dialect studies on this region.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: muhammedcitgez@hotmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Gaziantep, based at the junction of the Mediterranean stretch and the Southeastern Anatolia stretch, is one of the important cities of Turkey with its historical, economic, social and cultural aspects. Gaziantep has managed to convey intercultural communication from past to present without damaging its original structure, and constitutes one of the rich mosaics of our country with regard to language and literature. Among the examples of Turkish language and literature, proverbs and idioms from the Gaziantep region have a very important place. Compilation studies have an significant place in determining the linguistic features of a certain region. The compilation studies initiated by the *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* since the first years of the Republic have taken their current form with scientific studies such as *Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* and *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*.

A lot of work has been done on the Gaziantep dialect so far. Among these, the importance of Ömer Asım Aksoy's works for Anatolian dialects - especially Gaziantep - is an undeniable fact. Ömer Asım Aksoy sent a total of 2400 slips to the work titled *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II*. The point that draws attention here is that the city where the most proverbs and sayings come from is Gaziantep. From this point of view, we took the basis of our study from this work and therefore from the proverbs and idioms of Gaziantep and its region. Proverbs generally contain information about social life, relationships and experiences. For this reason, proverbs generally reflect the knowledge and cultural values of a society. In a sense, it has the feature of social wisdom. Idioms are expressions that increase the richness of a language and are usually expressed through metaphor. They are expressions in which a group of words or sentences collectively carry a special meaning, and are often specific to a particular culture or community. Idioms often do not make sense when taken word for word; However, when taken as a whole, they carry a certain meaning. This meaning is often associated with expressions that are metaphorical, figurative, or used in a specific context. Tends to contain an advice or lesson. These quotes, often expressed in simple language, guide people in dealing with situations encountered in life. It is often full of concrete and strong statements. This way, the advice or lesson in question is delivered more effectively. Proverbs form an important part of a society's linguistic and cultural heritage. In intergenerational communication, proverbs are frequently used and are often passed on by older generations to younger generations. Some proverbs may also apply to similar situations across cultures. Therefore, many proverbs have a universal nature. It aims to remind people of values that are often forgotten or neglected. In this way, members of society are encouraged to lead a righteous and moral lifestyle. Playing an important role as a means of traditional knowledge and cultural transfer, each proverb enriches the intellectual heritage of societies with the deep meaning and information it contains. Idioms are often specific to a particular language or community. Different idioms can be found in every language, and these idioms are generally related to the cultural, historical or geographical features of that language. Idioms contribute to the colorful and lively expression of a language. The use of emoticons can make speech or writing more interesting, expressive and concise; They can create an intergenerational connection by reflecting the experiences, traditions and wisdom of the community. These expressions convey the past experiences and teachings of a particular society. Idioms can often be ironic or humorous. The ability to express a particular situation or situation in a humorous way is an important trait when using idioms. Idioms enrich communication and strengthen cultural expression by contributing to the colorful and flexible structure of the language. While idioms are examined within the framework of linguistic studies under the name of phraseology or idiomatics, as a field of study that examines stereotyped forms consisting of more than one element in the language, the science of proverbs is known as paremiology. As it is known, idioms are stereotyped word values that have unique expression features and are used to express concepts in an original way. They are an important element in the language that adds agility to expression. They are often constructed using concrete analogies and help us understand the abstract in a powerful, simple way. They are short, concise means of expression.

Compilation dictionaries cover a wide range of words and expressions found in a language. These dictionaries often contain additional information such as the definition of the word, its etymology, example sentences, word usage, idioms and proverbs. The dictionary is usually presented in an alphabetical arrangement, allowing users to easily find the word they are looking for, and may include grammar rules and tips on the correct use of the language. Compilation dictionaries may include etymology information to explain the origin of words and their evolution over time. This is very important for understanding the history and development of the language. Some compilation dictionaries may contain slang expressions that are common in colloquial speech or usage by certain groups. Compilation dictionaries help to use the language effectively by providing extensive information about grammar, word meanings and the general structure of the language. Relevant example sentences and context information are important to understand the correct use of the word. *Derleme Sözlüğü*, one of the main basic sources of the Turkish Language, contains words from different regions of Anatolia. In order to develop the *Derleme Sözlüğü*, we will try to touch upon the words and their meanings that appear in the proverbs and idioms we have scanned but are not included in the *Derleme Sözlüğü*. With this study, we will not only include examples from the vocabulary of Gaziantep and Kilis region in our sources, but we will also contribute to our *Derleme Sözlüğü* with our proverbs and idioms and to dialect and dictionary studies on the Gaziantep region.

Giriş

Akdeniz ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin kavşak noktasında yer alan Gaziantep, tarihi, ekonomik, sosyal ve siyasî yönleri yanı sıra Türk dilinin tarihi kaynakları, zengin edebî birikimi, özgün ağız özellikleri ile Türkiye'nin önemli merkezlerinden birisidir. Geçiş noktasındaki jeo-stratejik önemiyle, aldığı Gazi ünvanıyla, verdiği ulusal egemenlik mücadeleleriyle geçmişten günümüze kadar özgün yapısını hiç bozmadan bizlere ulaştıran Gaziantep, kültürel açıdan da ülkemizin zengin mozaiklerinden birisini teşkil eder. Bu zenginlik bağlamında her toplumun bünyesinde yaşattığı sözlü ürünler, kullanıldıkça kendisini geliştiren, içselleştiren, özgünleştiren bir hâle dönüşür. Bu bağlamda toplumun sözlü –uzun kullanımlar sonrasında yazılı- olarak yaşattığı türler içerisinde manileri, ninnileri, türküleri, şarkıları, atasözleri ve deyimleri, vs. gösterebiliriz. Türk kültüründe Gaziantep yöresi atasözleri ve deyimler, oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Bir ulusun yaşamında, o ulusun kültürel zenginliğini meydana getiren kültürün kendisinden bir şey yitirmeksizin geliştirilmesinin ehemmiyeti büyüktür. Zira bir ulusu öteki uluslardan farklılaştıran kültür öğeleridir. Bu öğeler dil, edebiyat, folklor, sanat, tarih ve benzerleri olarak sıralanabilir. Bunlar millî yapıya bağlı olmak kaydıyla ele alınıp geliştirilebilir, farklı disiplinlerin inceleme ve yorumları ile irdelenebilir. Türk halkı kültürel varlıkların hayatta kalması ve geleceğe iletilmesinde yazılı ve sözlü geleneğe bağlı kalmıştır. Bilhassa atasözleri ve deyimler olmak üzere ananevi halk kültürünün ürünleri, sözlü ifade yoluyla yaşatılmış, sonraları bu ürünler toplanarak yazıya aktarılmıştır. Umumiyetle anonim olan bu halk kültür ürünleri, çeşitli tecrübeler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Atasözleri ile ilgili birçok tanımlama yapılmıştır: “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel*” (TS, 2011, s. 180); “*Anadolu’da Oğuz lehçesi ile yazılmış bazı derleme eserlerde ve umumiyetle Batı Türkleri arasında Türk kökünden gelen atalar sözü yaygındır*” (Elçin, 2005, s. 623-624); “*Ataların, uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış bir biçimi olan, kamuca benimsenmiş kısa, özlü söz*” (Püsküllüoğlu, 2004, s. 7); “*Atasözleri uzun deneme ve gözlemlere dayanan ifadelerini öğüt, adet, gelenek, inanç niteliği içinde belirten, kalıplaşmış, özgün biçimleri bulunan öz deyişlerdir. Atasözleri halkın folklor ve dil zenginliğinin bir göstergesi olmalarının yanı sıra, halkın tarihi geçmişinin, sosyal yapısının, felsefi düşüncesinin, dünya görüşünün de bir aynasıdır. Kısacası, atasözleri halk kültürünün en zengin biçimiyle dildeki yansımasıdır*” (Tavkul, 2001, s. 5); “*Ulusların uygarlık yolundaki zengin gelişmelerinin en önemli tanıklarından birisidir. Atasözleri, folklorun da en önemli dalıdır. Ulusal doğruların içerisinde sıyrılıp gelen ve aynı zamanda arına durulaşa özetleşen bu özdeyişlerimiz övünç duymamıza yetecek sayıda ve niteliktedir*” (Gencan, 2001, s. 568).

İlk yazılı kaynağımız sayılan Orhun Yazıtları’nda atasözlerinin ilk örneklerine rastlanmaktadır. Dîvânü Lugâti’t-Türk, Kutadgu Bilig, Atabetü’l-Hakâyık’ta atasözü ve deyim içeren parçalara rastlanmaktadır (Beyzadeoğlu, 2003, s. 1). Püsküllüoğlu’na göre,

Atasözleri, anlatım özelliği bulunan, özgün biçimleri olan kalıplaşmış söz değerleridir. Kısa ve özlü anlatım araçlarıdır. Halk, yeri geldikçe, atasözlerini bir kanıt gibi kullanır. Çünkü onların ortaya koyduğu yargı, toplumdan kabul görür. Türkçe, atasözleri yönünden çok varıl bir dildir. Türk halkı da, özellikle konuşma dilinde, düşüncesini atasözleriyle destekler (Püsküllüoğlu, 2004, s. 5).

Türk halk yaşantısında dinî ve hukukî öğretiler yanında itibar gören atasözleri, ulusal, kavmi ve insani özellikleriyle farklı farklı konuları ele alan eserlerdir. Milletin ortak hissiyatını belirten bu sözler, kendisinden sonrakilere de yol gösterir. Atasözlerini kimin, ne zaman, nerede söylediği belli değildir. Baba’ya göre, toplum içinde sözlü gelenek halinde seyreden bu

mahsuller, ortaklaşa halk edebiyatının önemli bir bölümünü oluşturur. (Baba, 2007, s. 19). Atasözleri, Türk halk kültür ürünlerinin özelliklerini taşır. Bu anonim ürünler, halkın yüzyıllar boyu karşılaştıkları hadise ve tecrübelerden ders çıkararak ortaya çıkan, özümşenen ve devredilen sözlerdir. Atasözlerinde düşünce yoğunluğunun bir arada olduğu kabul edilir. Nitekim atasözlerinin kullanıcıları olan halk, sosyal yaşamda karşılaştıkları olay ve durumlar karşısında önce duyma sonra düşünme aşamalarından sonra bu özlü sözleri ifade etmişlerdir. Bu sözler özlüğü içinde bazı realiteleri ifade eder. Halk, gündelik hayatta kimi zaman bir durumu uzun uzadıya ifade etmek yerine, içinde bulundukları ortama en makul atasözünü kullanır. Uzun uzadıya anlatılabilecek sorunları bir atasözü ile dile getirir (Kurt, 1991, s. 1-2). İnsanlar beşikten mezara kadar çevre ile ilişki hâlinde dirler. Dağpınar'a göre "*Kişinin muayyen bir davranışı mükerrer defalar arzu olunan sonucu doğurursa, o davranış gelecekte de kullanılmak üzere öğrenilir ve bir itiyat halini alır. Aksine, kötü sonuç verirse kişi o davranış veya tutumu tekrarlamaktan kaçınır*" (Dağpınar, 1998, s. 20). Atasözleri, genellikle toplumsal yaşam, ilişkiler ve deneyimlerle ilgili bilgiler içerir. Bu nedenle, atasözleri genellikle bir toplumun birikimini ve kültürel değerlerini yansıtır. Bir anlamda toplumsal bilgelik özelliği taşır. Deyimler, bir dilin zenginliğini artıran ve genellikle mecaz yoluyla ifade edilen ifadelerdir. Bir kelime grubunun veya cümlelerin topluca özel bir anlam taşıdığı ifadelerdir ve genellikle belirli bir kültür veya topluluğa özgüdür. Deyimler, kelime kelime ele alındığında genellikle bir mana belirtmezler; fakat bütünüyle ele alındıklarında belirli bir bütünlük meydana getirirler. Bu bütünlük genellikle mecaz, betimsel veya özel bir bağlamda kullanılan ifadelerle ilişkili olmaktadır.

Deyim kelimesi yine çeşitli şekillerde açıklanmıştır: "*Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış anlatım, tabir: etekleri zil çalmak, küplere binmek*" (GTS, 2011, s. 651); "*Anlatıma akıcılık, çekicilik katan, çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu*" (Püsküllüoğlu, 2004, s. 7); "*Deyimler çoğunlukla birden fazla kelimeden meydana gelen ve kelimelerin temel mânâları dışında, yeni, benzetmeli bir mânâyı yansıtmak üzere kullanılan unsurlardır*" (Gülensoy, 2000, s. 339); "*Gerçek anlamından farklı bir anlam taşıyan ve çekici bir anlatım özelliğine sahip olan kelime öbeği*" (Korkmaz, 2007, s. 66); "*Her dilde, kuruluş anlamları, sözcüklerin düz anlamlarından az çok kaymış olan, kalıplaşmış birçok öbekler ve takımlar vardır. Anlamları ve yapıları kurallara bağlanamayan, açıklanması için derin incelemeler isteyen; incelenmemesi daha doğru olan; yapısını değiştirmeden, çok kez, başka dile çevrilemeyen bu kalıplaşmış takımlarla söz öbekleri de Türkçenin özelliklerinden sayılır. Bu çeşit takımlara, öbeklere deyim adı verilir*" (Gencan, 1979, s. 527); "*Deyim, belli bir kavramı belli bir duygu ya da durumu dile getirmek için birden çok sözcüğün bir arada, seyrek olarak da tek bir sözcüğün yan anlamında kullanılmasıyla oluşan sözdür*" (Aksan, 2003, s. 38-39).

Her deyim, bir kavramı değişik yollarla daha canlı, daha renkli söyleyebilmek için inşa edilmiş mahsus bir ifade kalıbıdır. Yazılı edebiyatımızın en eski metinleri olan Göktürk Kitabeleri'nde birçok deyme yer verildiği gibi, dilimizin ilk sözlüğü olan Dîvânü Lugâti't-Türk'te de bir hayli deyim Kaşgarlı Mahmut tarafından maksada göre kullanılır. Deyimler, eski ve köklü uygarlığa sahip ulusların zengin ve düzenli bir toplum hayatı geçirmeleriyle mümkündür. Bu bakımdan Türk ulusunun toplum hayatının izlerini bazen binlerce yıl eski çağlara kadar götürmek mümkündür. Bunların belgeleri çok zaman yaşayış değişmesiyle unutulur ya da başka biçime girer. Gelenek ve göreneklerin değişmesi gibi bunu da doğal saymalıdır. Batılaşma davranışlarımız pek çok eski yaşayış düzenini değiştirmiştir. Böyle olunca, o eski yaşayışın yarattığı ve sık sık hatırlanıp söylenmesine sebep olan kurumların ortadan kalkmasıyla gelecekte bugün bilinenlerin bir bölümünün unutulacağı gibi bugün

unutulmuş duruma gelmiş ya da tümünden kaybolmuştur. Yapı bakımından birbirlerine benzeyen birleşik kelimelerle deyimlerin genellikle karıştırıldığı görülür. Bu karışıklık daha çok iki kelimedenden meydana gelen deyimlerle birleşik kelimeler arasındadır. Belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlaması, isnat grubu, birleşik fiil, ikileme, kısaltma gruplarından oluşan deyim yapıları, büyük çoğunluğu iki kelimedenden meydana gelen birleşik kelimelerle karıştırılır. Deyim için gerekli olan en az iki kelimenin varlığıdır. Bu şekilde kurulmuş olan deyimlerin bütün kelimeleri ayrı yazılır. Yazar, deyimleri oluşturan kelimelerden ikincisinin şekil yönünden kalıplaşmadığını ve canlı bir kök durumunda olan bu kelimelerin fiil çekimine uğradığını belirtmektedir. Kalıplaşmış dil öğeleri olan deyimlerin mastarla sonlananları zaten değişik şekil ve zaman eki alarak bir şahsa bağlanmaktadır. Bu yüzden de ayrı yazılır ve birleşik kelimelerden ayrılırlar. Bazı birleşik kelimelerde iki kelime birbirinden ayrılmayacak biçimde kaynaşmaktadır. Bu yüzden de bir başka kelime ile değiştirilme söz konusu değildir. Deyimi oluşturan kelimelerden biri ise bazen değişebilmektedir. Bu yüzden birleşik kelimelerin büyük çoğunluğu bitişik yazılır (YK, 2012, s. 24). Ömer Asım Aksoy, bütün bunların deyim ve birleşik kelimenin ayırt edilmesinde yeterli olamayacağı görüşündedir. Aksoy'un birleşik kelimeler ve deyimleri ayırmak için öne sürdüğü hususları kabul eden Beşir Göğüş, bunlara deyimlerin derin ve ince düşünceler anlatmasını da ekleyerek birleşik kelimelerin anlam sınırlarının daha dar olduğunu söyler (Göğüş, 1963, s. 245-246). Küçük söz kalıpları içerisinde çok geniş anlamlar barındıran atasözleri ve deyimler, onun kullandığı toplumca ne derece anlaşıldığının da bir ispatıdır. Yine aynı şekilde bu kullanım gücü, onu kullananların ne derece güçlü bir anlama-anlatma yetisine sahip olduğunu gösterir. Belli bir bölgenin dil özelliklerini belirlemede derleme çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Türk dili üzerine ilk sistemli derleme çalışmasını Divânu Lugâti't-Türk adlı eseriyle Kaşgarlı Mahmut yapmıştır. Türk dilinin konuşulduğu bölgelerde Türkçenin kullanılış şeklini, kelime hazinesini bu eserde ele alan Kaşgarlı Mahmut, kendisinden sonrakilere de fikir açıcı olmuştur (Yıldız, 2007, s. 790).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin başlattığı derleme çalışmaları, *Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*, *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* gibi bilimsel çalışmalarla bugünkü hâlini almıştır. Gaziantep ağız üzerine şimdiye dek birçok çalışma yapılmıştır. Bunların içerisinde Ömer Asım Aksoy'un yapmış olduğu çalışmaların Anadolu ağızları –özellikle Gaziantep– için önemi yadsınamaz bir gerçektir. Aksoy'un, *BAAVD I-II* eserinde toplam 2400 adet fişi mevcuttur (Aksoy, 2003, s. 15). Burada dikkati çeken nokta, en fazla atasözü ve deyim geldiği il, Gaziantep'tir. İşte buradan hareketle çalışmamızın temelini bu eserden ve dolayısıyla Gaziantep ve yöresine ait atasözleri ve deyimlerden aldık. Bu çalışmada, Anadolu ağızlarının söz varlığına katkıda bulunmak amacıyla, Ömer Asım Aksoy'un başkanlığında vücuda getirilen *BAAVD I-II* isimli eserden fişlediğimiz 388 eylem ve sözcüğü, Derleme Sözlüğü'nde taradık Gaziantep -ve yöresi- atasözleri ve deyimlerinde geçen ancak Derleme Sözlüğü'nde yer almayan 70 eylem ve sözcüğü alfabetik olarak aşağıdaki gibi tasnif ettik. Bu 108 sözcüğün 29 tanesi atasözlerinden, 41 tanesi de deyimlerden tespit edilmiştir.

Aşağıdaki madde başlarının altında öncelikle Aksoy'un bölgeden derlediği atasözü ile deyimler verilmiştir. Atasözü veya deyimde geçen tespit ettiğimiz kelimelerin Güncel Türkçe Sözlük'te (GTS), Derleme Sözlüğü'nde (DS) varsa diğer Anadolu ve Rumeli ağızlarındaki görünimleri eklenmiştir. Derleme Sözlüğü'ne eklenilmesini önerdiğimiz kelimeler şunlardır:

1) abanız: “Dut suda dura dura olur **abanız**, çoban kapıda kala kala olur babamız” (Aksoy, 2004, s. 99).

DS'de *abanız* sözcüğü “Yaş ağaç” anlamıyla sadece Karaözü, Eğerci, Sızır, Çepni, Gemerek, Sivas'ta kullanılmaktadır (DS, 2009, s. 8).

2) ağızının yatımı: “Ağızının **yatımı**” (Aksoy, 2004, s. 221).

Yatım sözcüğü Anadolu ağızlarında “*Durum, tutum*” > Yalvaç, Isparta; Denizli; Tokat; Eskişehir; Trabzon (DS, 2009, s. 4203); “*Yol, yöntem*” > Bozdoğan, Aydın (DS, 2009, s. 4203); “*Uygun: Önerilen iş akla yatımdır*” > Bozdoğan, Aydın; Bayındır, İzmir; Çorum; Merzifon, Amasya; Trabzon; Mut ve köyleri, İçel (DS, 2009, s. 4203); “*Leblebicilikte, leblebiyi boy boy ayırmakta kullanılan kalbur*” > İstanbul (DS, 2009, s. 4203); “*Becerikli, yetenekli*” > Niğde (DS, 2009, s. 4203); [> yalgın (I) 2] (DS, 2009, s. 4145) şekillerinde karşımıza çıkmaktadır ki, “*Durum, tutum*” anlamında kullanılan iller arasında Gaziantep’e yer verilmemiştir.

3) Ali Cingil Ocağı: “Ali Cingil Ocağı” (Aksoy, 2004, s.226).

Alicingil ocağı, “Karmakarışık, çok dağınık yer: Ortalık alicingil ocağına dönmüş.” > Bor, Niğde (DS, 2009, s. 221) şekliyle sadece Niğde ili için kullanılmıştır. Bu deyimın Gaziantep için de eklenmesi gerekmektedir.

4) anbel beter: “Anbel beter” (Aksoy, 2004, s. 232).

Anadolu ağızlarında *ambel* olarak görülmektedir: “*Daha, çok, beter: İyilik yapayım derken ambel kötü oldu.*” > Hiyam Nizip, Gaziantep (DS, 2009, s. 238). DS’de *ambel beter* şekli Gaziantep için mevcuttur. Yanlış yazımdan mı kaynaklı yoksa *anbel beter* şekli de kullanılmakta mıdır bilemiyoruz. Bu nedenle bu maddeyi de bu listeye eklemeyi uygun gördük: *ambel beter: “Daha fena, daha beter: Ali fakıya yazdırdık, ambel beter azdırdık”* (DS, 2009, s. 238).

5) apır sapır: “Apır sapır söylemek” (Aksoy, 2004, s. 233).

DS’de *apır sapır*, “*Saçma sapan, gelişi güzel, ileri geri, boş söz*” > Falaka, Bayındır, İzmir; Urfa; Haymana, Ankara (DS, 2009, s. 1920); [> *abık sabık*] (DS, 2009, s. 19); *abık sabık* > “*Saçma sapan, gelişi güzel, ileri geri, boş söz*” > İleydağı, Uluborlu, Isparta; Bozdoğan, Aydın; Çiğli, İzmir; Emet, Kütahya; Baklalı, Çatalca, İstanbul; Alucra, Giresun; Sivas; Kötüboynul, Yozgat; Akkışla, Bünyan, Kayseri; Kırşehir; Bor, Niğde; Görmel, Ermenek, Konya; Adana (DS, 2009, s. 19) şeklinde görülmektedir. “*Sapır sapır dökülmek*” > “*Başarısız olmak*” şeklinde deyim bugün hâlâ ölçünlü Türkçede işlektir (GTS, 2011, s. 2031). *Apır sapır söylemek* deyimini, DS’de bize en yakın anlamıyla İzmir, Urfa ve Ankara illeri için kullanılmış olup anlamı, “*Saçma sapan, gelişigüzel, ileri geri, boş söz*”dür (DS, 2009, s. 1920). Bu deyim Gaziantep için de eklenmelidir.

6) arasat dellâl: “Arasat dellâl” (Aksoy, 2004, s. 234).

Arasat, “Arapça ‘arâsât > Müslüman inanışına göre kıyamet günü bütün ölülerin dirilip toplanacakları yer, mahşer yeri” demektir (GTS, 2011, s.145). Anadolu ağızlarında görünüm şu şekildedir: *arasat: “Ortalık, arayer: Ev dağıldı, çocuk arasatta kalacak.”* > Zile, Mesudiye, Uzunmusa, Ordu; Uğurlu, Görmel, Mençek, Ermenek, Konya (DS, 2009, s. 300); “*Cennetle cehennem arasında olduğu düşünülen yer, Araf.*” > Çepni, Gemerek, Sivas; Mahzemin, Kayseri; Uğurlu, Görmel, Ermenek, Konya (DS, 2009, s.300). *Dellâl, “Tellâl, satılacak şeyi satan, alıcı ile satıcı arasında vasıta olan kimse”* anlamındadır (Devellioğlu, 2003, s. 173). Anadolu ağızlarında “*Tellâl*” > Zonguldak, Bartın, Karabük (Eren, 1997, s. 183); *dellal*, bk. *delal* > Çüngüş, Çermik Diyarbakır (Özçelik & Boz, 2002, s. 240) şeklindedir. Ne *arasat* ne de *dellâl* kelimelerinde Gaziantep gösterilmemiştir. “*Ortalık malı, sağda solda boş boş gezen*” anlamlarıyla DS’ye eklenebilir.

7) ases: “Gel ases beni tut” (Aksoy, 2004, s. 315).

Ases, “Arapça ‘ases > Osmanlı Devleti’nde Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılmasından önceki güvenlik görevlisi; geceleri çarşı ve pazarları bekleyen, oraların asayişini sağlamaktan sorumlu olan görevli” demektir (GTS, 2011, s. 163). Anadolu ağızlarında aradığımız

anlamlarda kullanılmamıştır: “*Gerçek, asıl, esas*” > Hayati, Erbaa, Tokat (DS, 2009, s. 341); “*Esans*” > Mucur, Nevşehir (DS, 2009, s. 341); [> *asas* (I)] (DS, 2009, s. 341); *asas* (I) “*Gerçek, asıl, esas*” > Tavas, Kızılca, Denizli; Görele, Eynesil, Nefsiköseli, Giresun (DS, 2009, s. 341); *asas* (II) “*Bekçi, korucu*” > Bölcek, Kütahya (DS, 2009, s. 341); *asas* “*Esas*” > Ordu (Demir, 2001, s. 334); *âsas* “*Aslında*” > Çüngüş, Çermik, Diyarbakır (Özçelik & Boz, 2002, s. 237); *asas*, “*Esas*” > Rize (Günay, 2002, s. 41) Kars ili ağızlarında “*Azaz gel meni tut.*” gibi şekillerine de rastlanmaktadır. *Ases* bekçi anlamının yanı sıra burada bir seslenme, hitap manasında da kullanılmaktadır. “*Olmayacak, uğraşılmayacak durumlar için başına iş almak*” anlamında da ele alınabilir.

8) asman: “*Canı asmanda kalmak*” (Aksoy, 2004, s. 268).

Asman, asman > *asuman*, “*Farsça âsmân > gök*” demektir (GTS, 2011, s. 171). Anadolu ağızlarında sadece Denizli’de görülmektedir: “*Lâmba veya fener asılan yer*” > Kavakköy, Çivril, Denizli (DS, 2009, s. 346). Gaziantep de bu listeye eklenmelidir.

9) bartıl: “*Bartıl kapıdan girerse iman tağadan çıkar*” (Aksoy, 2004, s.5 9).

bartıl sözcüğü Anadolu ağızlarında “*Yedirmelik, rüşvet*” anlamıyla, Akdağmadeni, Gökdere, Yozgat; Afşar, Pınarbaşı, Pazarören, Kayseri (DS, 2009, s. 4446); “*Haram yemez, ahlaklı*”, Kaman, Kırşehir (Günşen, 2000, s. 463) şeklinde kullanılmaktadır. *bartılcı* şekliyle de “*Rüşvet alan*” anlamında sadece Kayseri’de görülmektedir (DS, 2009, s. 535).

10) batman: “*Ağır ol batman döv. ‘Ağır ol batman döv, hafif taşa göt silerler’*” (Aksoy, 2004, s. 32).

TS’de *batman* sözcüğü, “*7,692 kilogram olan ağırlık ölçü birimi*” (TS, 2011, s. 284); ZTS’de “*Bir tenekenin üçte biri kadar olan ekin ölçüğü. (Başkişla, Karaman, Konya)*” şeklinde geçmektedir (ZTS, 1976, s. 20). Anadolu ağızlarında muhtelif bölgelerde karşımıza çıkan kelime, *batman* (I), “*Büyük su testisi, büyük çömlek*” > Of, Muradiye, Kömürcüler, Karayemiş, Rize; Öğdem, Uşum, Yusufeli, Hopa, Artvin; Akait Akşehir, Çukurbağ, Ermenek, Konya; (DS, 2009, s. 572); *batman* (II), “*Büyük, ağır*” Kütahya; Çankırı; (DS, 2009, s. 572); *batman* (III), “*m2 lik arazi ölçüsü*”, Iğdır köyleri Kars (DS, 2009, s.572); “*Sekiz kiloluk eski bir ağırlık ölçüsü*” (Gülseren, 2000, s. 388); “*Sekiz okkalık bir ağırlık ölçüsü*” (Turan, 2006, s. 322) şekilleriyle kullanılmaktadır.

Atasözlerimizde “*Ağır ol, batman gel.*” > “*Ağırbaşı ol ki el üstünde tutulasın.*”; “*Ağır taş batman döver.*” > “*Ağırbaşı insan kimsenin oyuncağı olmaz, onu yıpratmaya kimsenin gücü yetmez*” şeklinde de görülmekte olup “*batman*” kelimesi atasözünden de anlaşılacağı üzere “*Ağırbaşı, efendi, sakın*” anlamlarında kullanılmıştır. DS’de anlama en yakın haliyle “*Büyük, ağır*” (DS, 2009, s. 572) manasında Kütahya ve Çankırı için kullanılmıştır. Erzurum ağızında da yakın bir anlam görülmektedir. “*Aşağı yukarı 11,5 kg. a eşit (9 okka) ağırlık ölçüsü, ağır otur ki batman gelesen: ağırbaşı ol ki, herkes hürmet etsin*” (Gemalmaz, 1995, s. 38). Bu kelimeyi kullanan ağızlar arasına Gaziantep ağızı da eklenebilir.

11) berhay et-: “*berhay etmek*” (Aksoy, 2004, s. 255).

Berhay, “*Feryat, acı acı bağıriş, haykırış, çığlık, ağıt*” > İzmir; Borlu köyleri, Gördes, Alaşehir köyleri, Manisa; Balıkesir; İkipınar, Mihalıççık, Eskişehir; Aşudu, Darende, Malatya; Lohan, Gaziantep (DS, 2009, s. 634); “*Derebeyi, müteğallibe, zorba*” > Viranköy, Kütahya (DS, 2009, s. 634); “*Serseri, avare*” > Kütahya (DS, 2009, s. 634) formlarında Anadolu ağızlarında görülmektedir ancak; *berhay et-* şekliyle sadece Ankara’da kullanılmaktadır: “*Feryat etmek, acı acı bağırarak*” > Karanidere, Şereflikoçhisar, Ankara (DS, 2009, s. 634). Bu fiil şekil, Gaziantep için de eklenebilir.

12) biroh çağır-: “*Sıçana rakı içirmişler, pisiğe biroh çağırmış*” (Aksoy, 2004, s. 187). Anadolu ağızlarında pek görülmeyen bu ifade, Gaziantep ve yöresinde “*Meydan okumak*” anlamında kullanılmaktadır ve DS’de bulunmamaktadır.

13) boğazının uşumu: “*boğazının uşumu*” (Aksoy, 2004, s. 262).

Uşum sözcüğü DS’de şu şekilde görülmektedir ki listede Gaziantep yer almamaktadır: “*Aptal, akılsız*” > Çukurbağ, Emirdağ, Afyon; Konya (DS, 2009, s. 4790).

14) buldur-: “*Suyunu öyle buldurmak*” (Aksoy, 2004, s. 386).

TRS’de görülen *buldur-* fiiline Anadolu ağızlarında rastlamamaktayız: “*suyunu buldurmak: işi nizamına koymak*” (TRS, 2009, s. 3604). Gaziantep deyimlerinde karşımıza çıkan bu örnek DS’ye eklenebilir.

15) bum: “*Ye hami, iç bumu, yat nenni*” (Aksoy, 2004, s. 401).

Bum sözcüğünü, “*Çocuk dilinde su*” anlamıyla sadece Merzifon, Amasya’da görmekteyiz (DS, 2009, s. 791). Bu kelime, Gaziantep için de eklenmelidir.

16) büveli büveli: “*Tedariksiz çeşmeye oturan büveli büveli taş arar*” (Aksoy, 2004, s. 194).

büveli sözcüğü müstakil olarak kaynaklarda geçmemesine rağmen *büve*, “*Genellikle sığırlara saldıran, onların kanını emen, vızıltılarıyla tedirginlik yaratan sokucu sinek; bügelek, dızdız (Hypoderma bovis)*” anlamındadır (GTS, 2011, s. 426). Anadolu’da “*İri ve zehirli örümcek*” > Eymir, Bozdoğan, Aydın, Edirne, Lüleburgaz, Kırklareli, Hayrabolu, Tekirdağ (DS, 2009, s. 753); “*Çocuk dilinde su*” > İzmir; Erciş, Van (DS, 2009, s. 807); [> bö, bô 2] (DS, 2009, s. 753); “*At sineği*” > Kadıköy, İstanbul (DS, 2009, s. 830); [> buva (I) 2] (DS, 2009, s. 807); [> büvet 1] (DS, 2009, s. 831); “*Suyun önüne çekilen set, bent*” > Finike, Antalya (DS, 2009, s. 831) şekillerinde görülmektedir. *büve* > *büvelek*, “*Ağustosta yatani, zemheride büvelek tutar.*” > “*Elinde fırsat varken geleceğini sağlamaya gayret göstermeyip eğlenceye, keyfe dalan kimse sonunda aç kalır ve perişan olur.*” şeklinde de atasözlerimizde mevcuttur.

Anadolu ağızlarında *büve* ile birlikte aynı anlamda olan *büvelek* sözcüğü yer almaktadır. DS’de *büvelek* örneği Gaziantep için de kullanılmıştır. *büvelek* / *bögelek* örnekleri oldukça yoğundur: [büvelek (I)]: “*Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği*” > İncesu, Dinar, İshaklı, Bolvadin, Afyon; Eşme ve çevresi, Uşak; Uluborlu, Senirkent, Keçiözü, Sütçüler, Isparta; Çıtak, Çal, Bulkaz, Çivril, Denizli; Bozdoğan, Aydın; Balıkesir; Kilkiş, Reper, Fili, Biga, Çanakkale; Karaoğlu, Mustafa Kemal Paşa, Karacabey, İsmetiye, Bursa; Alayunt, Kütahya; Sivrihisar, Eskişehir; Baklalı, Çatalca, Çayırdere, Silivri, İstanbul; Kastamonu; Ilgaz, Çankırı; Çilehane, Reşadiye, Erbaa, Tokat; Ağın, Elâzığ; Kilis, Gaziantep; Tanır, Ördök, Afşin, Elbistan, Maraş; Ulaş, Ortaköy, Şarkışla, Çöplü, Telin, Gürün, Diktaş, Divriği, –Sivas; Avanos, –Kırşehir; Tuzhisar, Bünyan, Kayseri; Konya; Kamunu, Pozantı, Tabaklar, Bahçe, Adana; İçel; Müşgebi, Bodrum, Marmaris, Milas, Muğla; Çengelli, Lüleburgaz, Kırklareli (DS, 2009, s. 760); [büvelek (II)]: “*Ökse otu*” > Köşker, Kırşehir; Kayseri; Konya (DS, 2009, s. 761); *büvelek* (I), [-> bögelek (I) -1] (DS, 2009, s. 761); *büvelek* (II), [-> bögelek (II)] (DS, 2009, s. 761); *büvelek*: “*Yazın hayvanlara musallat olan sinek, bambal sineği (Çayağzı)*” Kırşehir (Günşen, 2000, s. 466).

Bunlara ek olarak *büve-* / *böge-* / *bögele-* şekillerine de rastlanmaktadır: [büvemek]: “*Suyun önüne bent yapıp toplanmasını sağlamak, göl haline getirmek*” > Şarkikaraağaç, Isparta; Bulkaz, Çivril, Denizli; Akyazı, Kocaeli; Çavuşlu, İstanbul; Tosya, Kastamonu; Karakuş ve köyleri, Ünye, Ordu; Şabanözü, Polatlı, Ankara; Kırşehir; Pınarbaşı ve çevresi, Kayseri; Faydalı, Kozan, Adana; Köy, İçel; Yelten, Korkuteli, Antalya; Saray, Tekirdağ;

Çavuşköy, Babaeski, Kırklareli (DS, 2009, s. 831); büvemek > [> böğemek -1] [böğemek -2] > “*Engel olmak*” > Akçaeniş, Elmalı, Antalya (DS, 2009, s. 761-762); böğemek: “*Suyun önüne bent yapıp toplanmasını sağlamak, göl haline getirmek*” > Körküler, Sücüllü, Yalvaç, Yakaköy, Gelendost, Sofular, Eğridir, Deregümü, Isparta; Akçaköy, Çuvallı, Güney, Yeşilova, Tefenni, Burdur; Oğuz, Darıveren, Acıpayam, Denizli; Tepeköy, Torbalı, İzmir; Yenice, Emet, Kütahya; İskilip, Çorum; Sinop; Pınarbaşı, Karaman; Akçalar, Seydişehir, Uğurlu, Görmel, Ermenek, Konya; Mut, Anamur, Mersin; İçel; Akçaeniş, Elmalı, Antalya; Fethiye, Muğla (DS, 2009, s. 731-762); böğemek > 2.[-> böğelemek]: “*Öfkeli birini yatıştırmak*” > Akçaeniş, Elmalı, Antalya (DS, 2009, s. 762).

Örneğimizde *büveli büveli taş aramak*, bir telaş ve heyecan bildirmektedir ki bu bağlamda *büvelek tutmak*, *telaşlanmak* anlamıyla sadece Balıkesir’de kullanılmıştır: [büvelek tutmak -1]: “*Sığır bögelek tarafından rahatsız edilmek, ısırılmak*” > Balıkesir (DS, 2009, s. 830); büveleklenmek, büvelek tutmak, [> bögeleğe tutulmak] (DS, 2009, s. 830); büvelek tutmak: “*Telaşlanmak*” > Balıkesir (DS, 2009, s. 830); bögeleğe tutulmak: “*Sığır bögelek tarafından rahatsız edilmek, ısırılmak*” > Yenice, Emet, Kütahya (DS, 2009, s. 759). Bu ikileme, DS’ye “*ateşli ateşli, telaşlı telaşlı, yana yana*” anlamlarıyla Gaziantep örnekleminde eklenmelidir.

17) büzzük: “*Büzzüğü balmumuna dökmek*” (Aksoy, 2004, s. 267).

Büzük, “*Toplanarak büzülmüş; anüs*” demektir (GTS, 2011, s. 430) ve “*İşkilli büzük dingilder*” > “*Gizli bir ayıbı olanlar herhangi bir sözden alınarak kendilerini ele verirler*” şeklinde ölçünlü Türkçede bir atasözünde de kullanılmaktadır (GTS, 2011, s. 430). Anadolu ağızlarında görülen yerlerde Gaziantep bulunmamaktadır: *büzzük*: “*Büzük, kış, makat, anüs*” > Afşin, Elbistan, Maraş; Hep, Hatay; Sarıhamzalı, Sorgun, Yozgat; Pınarbaşı ve köyleri, Akkışla, Kayseri; Bahçeli, Bor, Niğde; Karaisalı, Adana; Gözne, Musalı, Soğulcak, Darısekisi, Mersin, İçel (DS, 2009, s. 835); “*Kalça*” > Beyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri, Hatay (DS, 2009, s. 835); “*Sıkılğan*” > Karakuş bucağı ve köyleri, Ünye, Ordu (DS, 2009, s. 835); *büzük* (I), [> *büznük* (I)] (DS, 2009, s. 835); *büzük* (II) [> *büzzük* 1] (DS, 2009, s. 835); [*büzük* (II)] “*Büzük, kış, makat, anüs*” > Çorum (DS, 2009, s. 835).

18) ciciği gevşe-: “*Ciciği gevşemek*” (Aksoy, 2004, s. 271).

Cicik, “*İnsan veya hayvan memesi*” demektir (GTS, 2011, s. 463). Anadolu ağızlarında “*Ağzı sulanmak, aşırı ilgi göstermek*” > Kayseri (DS, 2009, s. 873); [> *ciciği gevşemek* 1] (DS, 2009, s. 873); *çeçiği gevşemek*, [> *çeçiği gevşemek* (II)] (DS, 2009, s. 873); [*çeçiği gevşemek* (I)], “*Makas ve bıçak gibi şeylerin çivisi gevşemek*” > Bor, Niğde (DS, 2009, s. 873); *çeçiği gevşemek* (I), [> *çeçiği geçmek*] (DS, 2009, s. 1102); *çeçiği gevşemek* (II), “*Kuvvet ve dayanma gücü gevşemek, gönlü olmak: Bol parayı görünce çeçiği gevşedi.*” > Bor, Niğde (DS, 2009, s. 1102); [*çeçiği gevşemek*], “*Kuvvet ve dayanma gücü gevşemek, gönlü olmak*” > Kesirik, Elâzığ (DS, 2009, s. 1102) şeklindedir.

Ciciği gevşe- deyiimi DS’de “*Ceciği gevşemek, çeçiği gevşemek*” şekillerinde mevcut olup yalnızca Kayseri için kullanılmıştır (DS, 2009, s. 873). “*Ciciği gevşe-*” şekliyle Gaziantep için de eklenmelidir:

19) çat-: “*Çattık, terlemesi kaldı*” (Aksoy, 2004, s. 278).

çat-, “*Odun, değnek, kılıç, tüfek vb. uzun şeylerden birkaç tanesini, tepelerinden birbirine çaprazlama dayayarak durdurmak; kereste vb.ni birbirine tutturmak; bir şeyi yapmak için gerekli parçaları bir araya getirmek; yükü hayvana iki yanlı yüklemek; başa yemeni, çatkı, yazma vb.ni bağlamak; üzücü, kızdırıcı veya şaşırtıcı olaylarla karşılaşmak; yazıyla veya sözle sataşmak; rastlamak, karşılaşmak; gemiler birbirine çarpmak*” (GTS, 2011, s. 506); “*çatmak*:

birbirine bağlamak, tutturmak; parçaları birbirine tutturmak suretiyle bir şey yapmak; karşılaşmak, dokunmak, çarpmak” anlamlarına gelmektedir (TRS, 2009, s. 838). *Çat-* fiili DS’de en yakın şekli ile Bursa’da “*Yetişmek*” anlamıyla kullanılmıştır. (DS, 2009, s. 1092). Bu fiil, Gaziantep için de “*Yetişmek, varmak, ulaşmak*” anlamlarında kullanılabilir.

20) çerçi: “*Eşğini övmeyen (övmelik) çerçi olmaz.*” (Aksoy, 2004, s. 115).

Türkiye Türkçesinde işlek bir kelime olan *çerçi*, “*Köy, pazar vb. yerlerde dolaşarak ufak tefek tuhafiyeye eşyası satan kimse; kırkambar; bazı bölgelerde tuhafiyeci*” (GTS, 2011, s. 522); “*Köy, mahalle ve pazar yerlerinde dolaşarak ufak tefek tuhafiyeye eşyası satan gezginci satıcı*” demektir (Gülseren, 2000, s. 394). “*Çerçi başındakini satar.*” > “*Satıcı elinde neyi varsa satar anlamında kullanılan bir söz*”; “*Çerçi kızı boncuğa âşıktır.*” > “*Bir insan hangi işle uğraşıyorsa yakınındakiler de o işi çok sever anlamında kullanılan bir söz; ticaretle uğraşanlar, sattıkları şeylerden evdekilerini yoksun bırakarak onların bu eşyanın özlemine çekmelerine neden olurlar anlamında kullanılan bir söz*” şekillerinde atasözlerimizde kullanılmaktadır (GTS, 2011, s. 522-523). DS’de “*çerçici*” şekliyle, “*Köylerde kapı kapı dolaşıp alış veriş yapan kimse*” > Emirdağ, Dişli, Bolvadin, Afyon; Körküler, Yalvaç, Isparta; Giresun; Sarıhamzalı, Sorgun, Yozgat; Konya (DS, 2009, s. 1144) anlamıyla karşımıza çıkan bu kelime Gaziantep için kullanılmamıştır.

21) çordik: “*Öğünme çordik, kökünü de gördük*” (Aksoy, 2004, s. 370).

Çordik, “*Çorbalara konulan, baldırgan otu da denilen bir çeşit ot*” tur (DS, 2009, s. 1092). Aksoy da bu kelime için “*Bir çeşit ot*” (Aksoy, 2004, s. 370) tanımlamasını yapmıştır. Fakat DS’de bu kelime yalnızca Erzincan ve Elâzığ için kullanılmıştır. Gaziantep için de bu kelime eklenmelidir: “*Çorbalara konulan, baldıran otu da denilen bir çeşit ot*” > Cenciğe, Erzincan; Ağın, Keban, Elâzığ (DS, 2009, s. 1092); “*Bir çeşit küçük armut*” > Ziyere, Amasya (DS, 2009, s. 1271); “*Çorbalara konan kokulu bir ot*” > Erzincan ve yöresi (Sağır, 1995, s. 412); *çortik*, “*Kepçeye benzeyen su tası*” > Kemah, Erzincan (DS, 2009, s. 1273).

22) çüşük: “*Anası yan yatar, çüşüğü depik atar*” (Aksoy, 2004, s. 232).

Çüşük, “*Çocuk dili ile merkep*” > Ağın, Elâzığ (DS, 2009, s. 1092); “*Cevizin kofu*” > Ağın, Elâzığ (DS, 2009, s. 1309); “*Pamuk kabuğu*” > Ağın, Elâzığ (DS, 2009, s. 1309); “*Yapışık meyve*” > Elâzığ ve yöresi (Gülensoy & Buran, 1994, s. 232) demektir. *Çüşük*, DS’de “*Çocuk dili ile merkep*” (DS. III, s. 1092) olarak yalnızca Elâzığ için kullanılmıştır. Yansımadan türemiş olan bu kelimeyi Gaziantep için de ekleyebiliriz.

23) çüt: “*Kozu çüt görmezse taş atmaz*” (Aksoy, 2004, s. 355).

Çüt, DS’de ve ZTS’de “*Çift*” (DS. III, s. 1309) anlamıyla birçok il için kullanılmışken; Gaziantep bu iller arasında yer almamaktadır: “*Çift*” > Hacıahmet, Düzce, Bolu; İrişli, Bayburt, Sarıkamış, Koyundere, Ahıska; Kars; Erciş, Van; Bitlis; Mardin; Diyarbakır; Hozat, Tunceli; Harput, Elâzığ; Antakya, Hatay (DS, 2009, s. 1309); “*< Far.cuft: Çift*” > Erzincan ve yöresi (Sağır, 1995, s. 412); “*Çift*” > Urfa (Özçelik, 1997, s. 257); “*Çift*” > Malatya (Gülseren, 2000, s. 395); “*1. Çift, bk. çit, 2. Tarla*” > Çüngüş, Çermik, Diyarbakır (Özçelik & Boz, 2002, s. 240); “*çüt: [çift (II)] Kara saban. (Baykara Selim Susuz, Eşmeyazı Konya) [çift (II)] : (Kars; Gücünkaya, Aksaray; Niğde)*” (ZTS, 1976, s. 46).

24) damlacık: “*Damlacığın yeyin gele.*” (Aksoy, 2004, s. 281).

Damlacık, bu deyimde bir hastalık bedduası formunda kullanılmış olup Anadolu ağzlarında sadece Kahramanmaraş ve Hatay’da görülmektedir: *damlacık*: “*İnme, felç*” > Afşin, Taşoluk, Göksun, Maraş; Antakya, Hatay (DS, 2009, s. 1353); [> damla] (DS, 2009, s. 1353).

25) dap diri: “*Dap diri sıçramak*” (Aksoy, 2004, s. 282).

Dapdiri, “*Yalınayak, başıkabak, züppe ve savruk dolaşma (hakkında)*” şekliyle sadece Bolu ve Düzce için kullanılmıştır (DS, 2009, s. 1364). Gaziantep de buraya eklenebilir.

26) davı: “*Davının (döğüşün) meyvesi yenmez*” (Aksoy, 2004, s. 86).

“*Çene çalma, gevezelik: Zehra davıyı bırak da elindeki işe bak.*” > Afşar köyleri, Pınarbaşı, Kayseri (DS, 2009, s. 1379); “*Kavga, harp*” > Iğdır, Kars > (DS, 2009, s. 1379). DS’de “*Kavga, harp*” anlamıyla kullanılan bu kelime yalnızca Kars için kullanılmıştır. Gaziantep yöresi de bu kelimeyi kullanan yöreler arasına alınmalıdır.

27) deh et-: “*Deh etmek*” (Aksoy, 2004, s. 284).

Deh sözcüğünün Anadolu ağızlarında görünümü şu şekildedir: “*Çuval*” > Çankırı (DS, 2009, s. 1404); [> dekli (I)] (DS, 2009, s. 1407); “*Kadar*” > Antakya, Hatay (DS, 2009, s. 1407); “*Hile, deh düşünmek*” > Erzurum (Olçay, 1995a, s. 116). *dehet-* şekliyle de ağızlarımızda mevcuttur ama Gaziantep bu listede yer almamaktadır: “*Sürmek, ilerlemek: Dağın yamacından dehettim, şehir gözüktü biraz sonra*” > Düzköy, Keşap, Giresun; Konya (DS, 2009, s. 1404).

28) deli depek: “*deli depek*” (Aksoy, 2004, s. 284).

Deli depek şekliyle DS’de karşımıza çıkan bu kelime, yalnızca Niğde için kullanılmış olup anlamı “*Akılsız, sersem*” dir (DS, 2009, s.1410).

29) donan-: “*Aç doymam, çıplak donanmam der*” (Aksoy, 2004, s. 27).

donan-, “*Giyinip kuşanmak, süslenmek; yayılıp kaplanmak; ışıklı duruma gelmek, ışıklarla bezenmek; gerekli nesneler bir araya getirilip süslenmek, gösterişli duruma getirilmek*” demektir (GTS, 2011, s. 704). Anadolu ağızlarında “*Düğün, yapılacak gün gelin çıkmadan bir saat önce damadı evin ya da köyün meydanına getirip dualar okuyarak yapılan el öpme töreni*” > Güney, Yeşilova, Burdur şeklinde görülmektedir (DS, 2009, s. 1558). TRS’de *donanmak* > (*tonanmak*) > “*Süslenmek, giyinip kuşanmak*” anlamında kullanılmıştır (TRS, 2009, s. 1214). Atasözünden de anlaşılacağı üzere, “*donan-*” eylemi, “*giyin-*” anlamında kullanılmıştır ki bu örnek de DS’ye eklenebilir.

30) doru: “*Atın iyisine doru derler, yiğidin iyisine deli derler*” (Aksoy, 2004, s. 50).

Türkçede “*Çeşitli tonları bulunan kızıl kahve at rengi; yağız; bu renkte olan at; bu renkte olan*” anlamında kullanılan *doru* sözcüğü (GTS, 2011, s.706), “*doru > bk. doruk*” (TRS, 2009, s. 1220-1221) Anadolu ağızlarında “*Bir at cinsi // besle kırı, bin doruya*” şeklinde görülmektedir (Günşen, 2000, s. 471). Atasözleri ve deyimlerimizde, “*Alma alı, sat yağızı, bin doruya, besle kırı*” > “*Biniciler doru ve kır donlu atları, sarı, al ve yağız renkli olanlardan daha üstün sayarlar, o nedenle at alırken seçimi ona göre yapmak gerekir*”; “*Atın dorusu, yiğidin delisi*” > “*Atın doru renkli olanı, kişinin ise gözünü budaktan esirgemeyeni makbuldür*” örnekleriyle geçmektedir (GTS, 2011, s. 706). DS’de bulunmayan bu kelime bölge ağızında “*Alnı beyaz, iyi bir cins at*” olarak kullanılmaktadır.

31) eke toha: “*Eke toha*” (Aksoy, 2004, s. 297).

eketoha, “*Yaşı küçük olduğu halde sözleri ve işleri büyük olan (çocuk)*” > Gürün, Sivas; Bünyan, Kayseri (DS, 2009, s. 1692); [> eke (III) 1] (DS, 2009, s. 1694) anlamındadır ve Ömer Asım Aksoy bu kelime için “*Herşeyi bilir, akıllı yetik.*” demektir. (Aksoy, 2004, s. 297). DS’de bu sözcüğü kullanan şehirlere Gaziantep de eklenebilir.

32) emiş yakış: “*Emiş yakış olmak*” (Aksoy, 2004, s. 306).

emiş yakış, DS’de “*Sütkardeşlik*” anlamıyla yalnızca Antakya, Hatay için kullanılmıştır (DS, 2009, s. 1738).

33) eşkere: “Gizli işin (birleşmenin) *eşkere* uşağı olur” (Aksoy, 2004, s. 126).

Türkiye Türkçesi’nde *aşikâr* olarak kullanılan *eşkere* sözcüğü, Anadolu ağızlarında “*Açık, belli, meydanda*” > Yarıkkaya, Yalvaç, Isparta; Kuşbaba, Bucak, Burdur; Aliköy, Çaycuma, Zonguldak; Çıkrık, Mecitözü, Çorum; Uluşiran, Şiran, Gümüşhane; Arpaçay, Çıldır, Kars; Maraş (DS, 2009, s. 1793); “*Açık, belli, ortada*” > Gezende, Gülnar, İçel (DS, 2009, s. 1793); [> *eşkâre*] (DS, 2009, s. 4501); *eşkere* “*Açık açık, aşikâr*” > Keban, Baskil, Ağın, Elazığ olarak görülmektedir (Buran, 1997, s. 190); “*eşkere: aşikâr, açık*” (TRS, 2009, s. 1556). DS’de “*eşkere>eşgere*” şekliyle “*Açık, belli, meydanda*” anlamlarıyla bulunan bu kelime birçok farklı il için kullanılmıştır. Bu iller arasında Gaziantep ili yer almamaktadır.

34) ges: “*Gesler, birbirini besler*” (Aksoy, 2004, s. 316).

Bu kelime için Aksoy, “*Alışılan ölçülere uymayan şey*” tanımlamasını yapmıştır (Aksoy, 2004, s. 316). Anadolu ağızlarında *ges*, “*Çamaşır*” anlamıyla da Urfa’da görülmektedir (Özçelik, 1997, s. 260). Bu anlam deyimine uygun olmamakla birlikte, Aksoy’un tanımlamasıyla DS’ye eklenebilir.

35) gürk: “*Gurkun cücüğü güzün sayılır*” (Aksoy, 2004, s. 129).

“*Kuluçka; erkek hindi*” (GTS, 2011, s. 992) anlamına gelen *gürk*, Anadolu ağızlarında sıkça görülmektedir: “*Kuluçka ‘tavuk için’*” > Dinar, Afyon; Yassıören, Senirkent, Isparta; Güney, Kavak, Yeşilova, Isparta; Seyit Çal, Çöplü Çivril, Honaz, Denizli; Aydın; Ödemiş, İzmir; Alaşehir, Demirci, Manisa; Demirkapı, Susurluk, Savaştepe, Yeniköy, Edremit, Balıkesir; Fili, Biga, Çanakkale; Bursa; Yenice, Simav, Kütahya; Tokat, Bozan, Sivrihisar, Eskişehir; Düzce, Bolu; Çorum; Denizli, Beşikdüzü, Vakfıkebir, Trabzon; Haşhaşı, Miçinkağ, Kemaliye, Erzincan; Ağın, Kemah, Elâzığ; Urfa ve çevresi; Kesme, Divriği, Gürün, Sivas; Pınarbaşı, Kayseri; Nevşehir; Bor, Niğde; Ermenek, Konya; Misis, Kozan, Adana; Anamur, Tarsus, Mut, İçel; Güzelsu, Akseki, Antalya; Yerkesik, Muğla; Ceylan, Lüleburgaz, Kırklareli (DS, 2009, s. 2199). Atasözleri ve deyimlerimizde “*Gürk etmek*” > “*Tavuk kuluçkaya yatmak isterken veya yavrularını çağırırken ‘gürk gürk’ diye ses çıkarmak*”; “*Gürk olmak*” > “*Kuluçkaya yatmaya hazırlanmak*”; “*Gurka yatmak*” > “*Tavuk civciv çıkarmak için yumurta üzerine oturmak*” şeklinde geçmektedir (GTS, 2011, s. 992). DS’de “*Kuluçka (tavuk için)*” anlamıyla 28 ilde kullanılıyor olmasına rağmen; Gaziantep, bu iller arasında yer almamaktadır. Gaziantep için de bu kelime eklenmelidir.

36) harnup: “*Harnup çekirdeği kadar akıllı olmamak*” (Aksoy, 2004, s. 327).

Harnup, “*Arapça harnüb > keçiboynuzu*” demektir (GTS, 2011, s. 1051). Anadolu ağızlarında görünümü şöyledir: “*Keçiboynuzu ağacı ve meyvesi*” > Afşar, Pazarören, Pınarbaşı, Kayseri (DS, 2009, s. 2293); [> *harnıp*] (DS, 2009, s.2293); *harnıp* > “*Kocayemiş ağacı ve meyvesi*” > Osmaniye, Adana (DS, 2009, s. 2293); “*Keçiboynuzu ağacı ve meyvesi*” > Afşar, Pazarören, Pınarbaşı, Kayseri; Bozdoğan, Kesmeburun, Osmaniye, Adana; Kaş ve çevresi, Antalya (DS, 2009, s. 4515); “*Keçiboynuzu*” Adana, Osmaniye (Yıldırım, 2006, s. 14). Gaziantep de bu listeye eklenebilir.

37) haşte: “*Kimine yan, kimine peş olur; bize haşte olmaz*” (Aksoy, 2004, s. 352).

Anadolu ağızlarında *haşte* yerine *heşte* formu görülmektedir: “*Entari ve pantolonlarda koltuk altında ve bacak arasında kullanılan üçgen kumaş*” > Antakya, Hatay; Kırşehir; Kayseri (DS, 2009, s. 2349); “*Yuvarlak küpe yapmaya yarayan bir araç*” > Beypazarı, Ankara (DS, 2009, s. 2349). Gaziantep’in, bu sözcüğü kullanan iller arasında yer almadığı görülmektedir.

38) hayf: “*Hayf ölene olur*” (Aksoy, 2004, s. 133); “*Arap Arap’tan kırk yıl sonra hayfini almış; ‘Tez (ne çabuk aldım.)’ demiş*” (Aksoy, 2004, s. 44).

Anadolu ağızlarında *hayf* > “*Hayf, öç*” (Erten, 1994, s.158); hayif > “*İntikam, ah*” (Günşen, 2000, s. 482); hayif > “*Öç, intikam*” > Kösektaş, Hacıbektaş, Nevşehir (DS, 2009, s. 4518); “*İntikam, öç; hayıf almak, hayıf çiharmak*” (Olca, 1995a, s. 121); “<Ar. *hayf: öç; intikam; ah; acı. || hayıfını almak: acısını çıkarmak || hayıfını çiharmak: acısını çıkarmak*” (Gemalmaz, 1995, s. 160); “*Yazık*” (Buran, 1997, s. 194) şekillerinde görülmektedir. DS’de anlamı bulunmayan bu kelimenin Anadolu ağızlarındaki karşılığı “*Yazık, vah vah!, Günah!*” tır. Bu kelime de Gaziantep ve diğer kullanılan ağızlar için DS’ye eklenmelidir.

39) haylan kabağı: “*Götünde haylan kabağı, ele verir sabağı*” (Aksoy, 2004, s. 320).

haylan kabağı, DS’de “*Asma kabağı*” anlamıyla sadece Osmaniye ve Adana için kullanılmıştır (DS, 2009, s. 2319).

40) heytipi: “*Heytibi kesilmek*” (Aksoy, 2004, s. 331).

Heytipi sözcüğünün DS’de “*Ağacı düzgün kesmek için çizgi çizmeye yarayan ip*” anlamıyla yalnızca Isparta’da kullanıldığı görülmektedir (DS, 2009, s. 2355). Kişiye dolaylama yapılarak bu ip gibi dümdüz kesilmek anlamına aktarılmıştır. Gaziantep de bu sözcüğü kullanan iller arasında gösterilebilir.

41) hıral-: “*Semiz hıralıncaya kadar hıra tahta başına çıkar*” (Aksoy, 2004, s. 185).

TRS’de “*hıra: > hıra cura: Zayıf, çelimsiz, sıksa*” (TRS, 2009, s. 1916-1917) olarak gördüğümüz *hıra* sözcüğü Anadolu ağızlarında Gaziantep de içinde olmak üzere yoğun bir şekilde kullanılmaktadır: *hıra* “*Cılız, çelimsiz, sıksa: Bu çocuk hıra.*” > Uluborlu, Gelendost, Uluğbey, Senirkent, Eğridir ve köyleri Isparta; Manastır, Kozağaç, Gölhisar, Burdur; Irgılı, Çöplü, Çivril, Honaz, Kebir Çal, Alaeddin Acıpayam, Ovacık Tavas, Denizli; Aydın; Bornova Bergama, Urla İzmir; Kınık Kırkağaç Manisa; Bursa; Safranbolu Zonguldak; Çankırı; Çarşamba Samsun; Amasya; Turhal Tokat; Ordu; Maçka, Trabzon; Köşe, Kelkit Gümüşhane; Şavşat ve köyleri, Bağlıca, Ardanuç, Erkinis, Yusufeli, Artvin; Diyarbakır; Elâzığ; Aşudu, Darende, Malatya; Urfa; Nizip, Gaziantep; Izgın, Antakya, Hatay; Koyulhisar, Sivas; Nallıhan, Ankara; Develi, Pınarbaşı, Bünyan, Kayseri; Ürgüp, Nevşehir; Bor, Ulukışla, Niğde; Aziziye, Ereğli, Ermenek, Seydişehir, Konya; Adana; Güvere, Silifke, Mut ve köyleri İçel; Kalkan, Kaş, Bağyaka, Finike, Antalya; Gölcük, Kınık, Dont, Fethiye ve köyleri, Yerkelik, Bodrum, Ahiköy, Gülağzı, Kemer Ula, Yenice Muğla; Şumnu, Bulgaristan; Üsküp, Yugoslavya (DS, 2009, s. 2367); “*Kimsesiz çocuk*” > Yukarıkale, Koyulhisar, Sivas (DS, 2009, s. 2367); “*Küçük (çocuk için): Ali Ağa’nın hıra oğlu.*” > Manyas, Balıkesir; Fadıl, Orhaneli, Bursa; Yenipazar, Söğüt, Bilecik; Eskişehir; Taraklı, Kocaeli; Ağaçlılar, Bolu; Geyve, Budaklar, Sakarya; Amasra, Bartın, Aliköy; Çaycuma, Safranbolu, Zonguldak; Yeniköy, Taşköprü, İnebolu, Ağlı Küre, Cide, Kastamonu; Sinop; Urfa (DS, 2009, s. 2367-2368); “*Ortanca (çocuk)*”. > Kastamonu ve köyleri (DS, 2009, s. 2368) “*Obur, çok yiyen (kimse)*” > Isparta; Gelibolu, Çanakkale; Güzelsu, Akseki, Antalya (DS, 2009, s. 2368); “*Dertli (kimse)*” > Körküler, Yalvaç, Isparta (DS, 2009, s. 2368); “*Ağır hareketli, tembel: Hıra adam fazla yol yürüyemez.*” > Bölme, Uşak (DS, 2009, s. 2368); “*Ürün*” > Uluşiran, Şiran, Gümüşhane (DS, 2009, s. 2368); “*Frengi çibani*” > Bartın, Zonguldak; Kastamonu (DS, 2009, s. 2368); “*Hatmi çiçeği*” > Erzurum; Ağın, Keban, Elâzığ; Urfa; Maraş; Çöplü, Gürün, Sivas (DS, 2009, s. 2368); “*Herhangi bir nedenle değerini kaybetmiş şey*” > Rize (DS, 2009, s. 2368); “*Hırka*” > Ankara (DS, 2009, s. 2368); “*Oğlak*” > Koçak, Ulukışla, Niğde (DS, 2009, s. 2368); [> herle 1] > (DS, 2009, s.2347); “*Hatmi; hindiba. || hıra çiçeği: bu bitkilerin çiçeği ki, kaynatılarak içildiğinde öksürüğe iyi gelir*” > Gemalmaz, 1999, s.170); “*Yağda kavrulmuş un çorbası, bulamaç*” > Balkı, Ilgın, Konya (DS, 2009, s. 2347).

Hıra böylesine yoğun bir şekilde kullanılırken *hıral-* sözcüğü DS’de “Zayıflamak.” anlamıyla sadece Denizli için kullanılmıştır: “Zayıflamak” > Darıveren, Acıpayam, Denizli (DS, 2009, s. 2368).

42) hotaz: “Sarığı sarmak marifet değil, *hotazını* kondurmali” (Aksoy, 2004, s. 379).

TS’de *hotoz* olarak kullanılan sözcüğün anlamı, “Kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları, çeşitli renk ve biçimde yapılmış küçük başlık; tavus kuşu, tavuk vb.nin başında bulunan tüyler”dir (TS, 2011, s. 1113). TRS’de “*hotaz: hotoz, sorguç*” şeklindedir (TRS, 2009, s. 1927).

Anadolu ağızlarında “*Gelin duvağı*” > Yalvaç, Gelendost, Şarkıkaraağaç, Isparta (DS, 2009, s. 2419); “*Tavuskuşu, tavuk gibi kuşların başındaki uzun tüyler*” > Antakya, Hatay (DS, 2009, s. 2419); “*Saçların kabararak karışmış durumu*” > Pınarlibelen, Bodrum, Muğla (DS, 2009, s. 2419); “*Dibekte dövülmüş buğday ya da pirinç*” > Gölyaka, Düzce, Bolu (DS, 2009, s. 2419); “*Öfke, sert davranış*” > Kızılcaören, Kütahya (DS, 2009, s. 2419) örneklerine rastladığımız kelime listesine Gaziantep de eklenebilir.

43) ıl-: “Gözüünün *ıldığı* yere basmak” (Aksoy, 2004, s. 323).

Çorum, Amasya, Tokat ve Sivas’ta görülen *ılmak* sözcüğü “*Uykuya dalmak, uyuklamak*” anlamındadır (DS, 2009, s. 2473). Gaziantep için yine bu kelime eklenebilir.

44) ibrişim: “*Er günlük ibrişim, dolaşırsa açılmaz*” (Aksoy, 2004, s. 113).

TS’de “*Farsça ebrişum > Kalınca bükülmüş ipek iplik; bu iplikten yapılmış*” (GTS, 2011, s. 1138-1139) anlamında kullanılan *ibrişim*’e, Anadolu ağızlarında Erzurum’da rastlamaktayız: bk. *irbişim* > Erzurum (Gemalmaz, 1995, s. 178); *irbişim, ibrişim* > Erzurum (Olçay, 1995a, s. 122); *irbişim* > “< *Far. ibrisüm: ibrişim; iplik*” > Erzurum (Gemalmaz, 1995, s. 183).

45) kabalcı: “*Kabalcının bağına dolu değmez*” (Aksoy, 2004, s. 149).

Anadolu ağızlarında *kabal* sözcüğü yine yoğun kullanılan kelimelerden birisidir ki Gaziantep de bunlardan birisidir: *kabal* (I) >[> *kabala*] (DS, 2009, s. 2580); *kabal* (II) “*Tef*” >İğdır, Kars (DS, 2009, s. 2580); [*kabal* (I)] > “*Toptan, götürü, hepsi birden*” > Sinop; Ezine, Merzifon ve köyleri Amasya; Şebinkarahisar, Giresun; Trabzon; Bayburt, Gümüşhane; Erzincan; Elâzığ; Malatya; Erciş, Van; Ahlat, Bitlis; Akçakent, Nizip, Kilis Gaziantep; Maraş; Antakya, Hatay; Tekir, Gösün, Çepni, Gemerek, Sivas; Şabanözü, Polatlı, Ankara; Kayseri; Genezin, Avanos, Nevşehir; Bahçeli, Bor, Niğde; Ermenek, Konya (DS, 2009, s. 2580); “*Götürü, toptan alışveriş*” > Uğurlu, Ermenek, Konya; Bünyan, Kayseri (DS, 2009, s. 2580).

Ancak, *kabalcı* formuyla kullanılan iller arasında Gaziantep yer almamaktadır: *kabalcı*, “*Tarla işlerinde götürü olarak çalışan, götürü alış veriş yapan*” > Merzifon köyleri, Amasya; Antakya, Reyhanlı ve Amikovası Türkmenleri, Hatay; Çöplü, Tekerahma, Gürün, Ortaköy, Şarkışla, Çepni, Gemerek, Sivas; Genezin, Avanos, Nevşehir; Bahçeli, Bor, Niğde; Yenice, Tarsus, İçel; Kıbrıs (DS, 2009, s. 2581); “*Kira ile bağda oturan kimse*” > Kayseri (DS, 2009, s. 2580).

46) kazazlık: “*Deveye: ‘Kârın ne?’ demişler, ‘kazazlık.’ ‘Yakışır ince bileklerine (topuklarına)’*” (Aksoy, 2004, s. 288).

Anadolu ağızlarında aslında sıkça görülen bir kelime olmasına rağmen, DS’de bu sözcüğe hiç yer verilmemiştir. “*Arapça kazzâz > Ham ipeği iplik ve ibrişim durumuna getiren kimse*” (GTS, 2011, s. 1372) anlamına gelen bu sözcüğü başta Gaziantep olmak üzere diğer kullanılan ağız bölgeleri bağlamında DS’ye ekleyebiliriz.

47) keşgil: “*Keşgilimiz oba(yı) mı dolanıyor*” (Aksoy, 2004, s. 349).

TS’de, TRS’de, DS’de rastlayamadığımız *keşgil* sözcüğü ZTS’de yer almaktadır. Sözcüğün Bilecik’te “*keşgil: çam ağacından yapılan su kabı (Muratdere, Bozüyük, Bilecik)*” anlamıyla kullanıldığını görmekteyiz (ZTS, 1976, s. 154), (ZTS, 1976, s. 118). Bu kelime Gaziantep için DS’ye eklenebilir.

48) kırkıl-: “Kuzucuklarla *kırkılmak*” (Aksoy, 2004, s. 359).

kırk-, “Bir şeyi uçlarından kesmek; saç, sakal veya tüyü kesmek; koyun, keçi vb. hayvanların tüylerini kesmek” demektir (GTS, 2011, s. 1418), *kırkılmak*, “*Kırkma işi yapılmak*” (GTS, 2011, s. 1417); “*kırmak: kırpmak*” (TRS, 2009, s. 2510) anlamındadır ki DS’de anlamı bulunmayan bu deyimdeki *kırkıl-* sözcüğü, “*Tıraş etmek, yünlerini, tüylerini temizlemek, kesmek*” anlamıyla DS’ye eklenebilir.

49) kıtnaş-: “*Kıtır kıtır(kıt kıt) kıtnaşmak*” (Aksoy, 2004, s. 351).

DS’de “*Çok açlık nedeniyle yiyecek için itişip kakışmak, her şeyi göze almak*” anlamıyla karşımıza çıkan *kıtnaş-*, yalnızca Ahlat, Bitlis için kullanılmıştır (DS, 2009, s. 2849).

50) kişile-: “*Nazar kişilemek*” (Aksoy, 2004, s. 364).

Anadolu ağızlarında *kışılamak* / *kışelemek* / *kışilemek* / *kışelemek* gibi örnekleri olan *kışilemek* fiili genellikle *kov-* anlamında kullanılmıştır: *kışılamak* > [*> kışelemek 1*] (DS, 2009, s. 2885); [*kışılamak*] > “*Kümes hayvanlarını kovalamak*” > Uşak; Kandıra, Kocaeli; Kütahya; Nefsiköseli, Görele, Giresun; Limanköy, Çayeli, Rize; Kıbrıs (DS, 2009, s. 2886); [*kışilemek*] > “*Kümes hayvanlarını kovalamak*” > Kuz, Ünye, Ordu (DS, 2009, s. 2886); [*> kışelemek 1*] (DS, 2009, s. 2886); *kışelemek* > “*Kümes hayvanlarını kovalamak*” > Çığrı, Dinar, Afyon; Eğridir ve köyleri, Isparta; Çal ve köyleri, Çöplü, Çivril, Beylerli, Abaş, Honaz, Denizli; Sivrihisar, Tokat; Eskişehir; Düzce; Bolu; Kurşunlu, Çiçek, Saray, Çankırı; Sungurlu, Çorum; Merzifon ve köyleri, Amasya; Artova, Küçükisa, Zile, Tokat; Yavuz, Şavşat, Artvin; Erzincan; Afşin ve köyleri, Maraş; Amik ovası Türkmenleri, Reyhanlı, Hatay; Koyulhisar, Sivas; Sorgun, Yozgat; Kırşehir; Kayseri; Bor, Niğde (DS, 2009, s. 2886); “*Müşterileri kaçırmak*” > Kayseri (DS, 2009, s.2886); “*Kümes hayvanları ve kuşları kovalamak*” > Çorum; Yozgat; Antalya; Pınarlıbelen, Bodrum, Muğla (DS, 2009, s. 2886); “*Tavuk vb. hayvanları kovalamak, def etmek (Çayağzı)*” > Kırşehir (Günşen, 2000, s. 486). Ayrıca TRS’de “*kışilemek: ağırlamak, ikram ve izaz etmek*” şekli de mevcuttur (TRS, 2009, s. 2584). *Kış kış* yansıma grubundan türemiş olabileceğini düşündüğümüz, nazarı, kötü gözden sakınmayı, kötü enerjiyi kovmayı ifade eden bu ifade, Gaziantep için DS’de yer almamaktadır.

51) kudum: “*At kudumu, yurt kudumu, avrat kudumu*” (Aksoy, 2004, s. 51).

DS’de *kudüm* / *kudüm* şekli görülmeyen kelime, *gudüm* olarak sadece Bolu, Ardahan, Kars, Erzurum illerinde görülmektedir: “*Uğur*” > İğneciler, Mudurnu, Bolu; Ardahan, Kars (DS, 2009, s. 2188); “*< Ar. kudûm: kadem; uğur. || gudümlü: uğurlu; uğur getiren || gudümsüz: uğursuz; kötülük.getiren || gudümü basmak: uğursuzluğuna uğramak*” Erzurum (Gemalmaz, 1995, s. 146)

52) kuruk: “*İç Pazarcık’ın suyunu, kuruk doğunca belli olur*” (Aksoy, 2004, s.140).

Anadolu ağızlarında *kuruk* sözcüğü [*kuruk* (I)] “*Kuluçka tavuk*” > Kirazlı, Şavşat, Artvin (DS, 2009, s. 3008); *kuruk* (II) “*Eşek yavrusu, sipa*” > Karacakaya, İnegöl, Bursa; Gümüşhane; Erzurum; Ahlat, Bitlis; Palha, Divriği, Sivas (DS, 2009, s. 3011); *kuruk* (III) “*Tarlada taş yığını*” > Nazimiye, Tunceli (DS, 2009, s.3012); *kuruk*, bk. *kuriyh* > Erzurum (Gemalmaz, 1995, s. 207) şeklinde görülmektedir. Gaziantep ili bu kelimeyi kullanan iller arasında yer almamaktadır.

57) peş ol-: “Kimine yan, kimine *peş olur*; bize haştek olmaz” (Aksoy, 2004, s. 352).

peş, “Farsça *pes* > *arka*; *elbisenin etek kısmı*”; “Farsça *pîş* > “Bazı giysilerin bol olması için yanlarına eklenen kumaş parçası” demektir (GTS, 2011, s. 1917). Anadolu ağızlarında görünümü şöyledir: “Yüzü dönük, ters” > İğdecik, Isparta; Şihli, İncirlik, Adana; Akçaeniş, Elmalı, Antalya (DS, 2009, s. 3435); “Kâğıt oyunlarında el tutma, kâğıt alma” > Trabzon; Rize (DS, 2009, s. 3437); [> *peşri*] (DS, 2009, s.3438); “Üçetek denilen kadın giysisi” > Kayseri (DS, 2009, s. 3438); “< *Far. pes*) *peş*, *arka*” > Diyarbakır (Erten, 1994, s. 168); “< *Far. pîş*: *Elbisenin etekleri*; *kişiye göre arkasında olmak (Erzincan Merkez)*” > Erzincan ve yöresi (Sağır, 1995, s. 424); “*Peş*, *arka*” > Doğu Trakya (Olçay, 1995b, s. 77); “< *Far. pîş*: *piş*; *ard*; *arka*” > Erzurum (Gemalmaz, 1995, s. 257); “*Etek*” > Keban, Baskil, Ağın, Elazığ (Buran, 1997, s. 201); “< *Far. pîş*: *Ön. Seni peşine koyacaam*” > Malatya (Gülseren, 2000, s. 415); “< *Far. pîş*) *Yaka*, *art*, *iz*” > Artvin Yusufeli Uşhum köyü (Turan, 2006, s. 187). *Peş*, DS’de “Yüzü dönük, ters” anlamlarında farklı iller için kullanılmış olup, Gaziantep için bu kullanım mevcut değildir.

58) pıntı pıntı: “*Pıntı pıntıya düşmek*” (Aksoy, 2004, s. 375).

pıntı, “Kan çokluğundan ileri gelen bir hastalık” anlamıyla sadece Söğüt, Honaz, Denizli’de kullanılmaktadır (DS, 2009, s. 3441). *pıntı pıntıya düşmek* veya *pıntıya düşmek* şekilleriyle Gaziantep için örneklendirilebilir.

59) sakırğa: “*Sakırğa gibi yapışmak*” (Aksoy, 2004, s. 378).

sakırğa, “*Kene*” (GTS, 2011, s. 2013); “*sakırğa: kene*” demektir (TRS, 2009, s. 3256). Anadolu ağızlarında görünümü şu şekildedir: “*Kene*” > Büyükhacılar, Isparta; Fili, Biga, Lapseki, Çanakkale; Eskişehir; Kandıra, Kocaeli; Lâdik, Samsun; Antakya, Hatay; Avşar köyleri, Pınarbaşı, Kayseri; Bahçeli, Bor, Niğde; Mut köyleri, İçel; Lüleburgaz, Kırklareli (DS, 2009, s. 3521); “*Kasırğa*” > Ödemiş, İzmir; Kandıra, Kocaeli; Lüleburgaz, Kırıkkale (DS, 2009, s. 3521); “*Uçuk*” > Bolu (DS, 2009, s. 3521); “*Koyun, köpek vb. hayvanlara dadanan keneden az büyük bir çeşit asalak*” > Fethiye, Muğla (DS, 2009, s. 4665); [> *sakıkga*] > (DS, 2009, s. 4665). DS’de “*Kene*” anlamıyla karşımıza çıkan bu kelimenin kullanıldığı iller arasında Gaziantep bulunmamaktadır.

60) sallangaç: “*Ananın çıktığı dala kız sallangaç kurar*” (Aksoy, 2004, s. 43).

Anadolu ağızlarında *sallangaç* sözcüğünün görünümü şu şekildedir: *sallangaç* > “*Salıncak*” > Denizli ilçe ve köyleri; Yeniköy, Balıkesir; Tokat; Eskişehir; Reyhanlı ve Amikova Türkmenleri Reyhanlı, Antakya, Hatay; Çanılı, Ayaş, Ankara; Bahçeli, Bor, Niğde; Gâvurdağı, Osmaniye, Adana; Ceylan, Lüleburgaz, Kırklareli (DS, 2009, s. 3529); “*Salıncak*” > Karadoruk, Gürün, Sivas; Gündül ve köyleri, Ankara; Bünyan, Kayseri (DS, 2009, s. 3529). DS’de “*salgı>salıngaç>sallancak>sallancık>sallangeç>sallangıç*” gibi farklı şekillere ve farklı illere sahip madde başının kelime anlamı “*Salıncak*” tır (DS, 2009, s. 3527). Gaziantep ili, bu madde başları arasında yer almamaktadır.

61) sedremeki: “*Saçma sedremeki söylemek*” (Aksoy, 2004, s. 377).

TRS’de, “*sedremeki: saçma sapan, abuk sabuk, sedrebeki*” (TRS, 2009, s. 3361) olarak karşılaştığımız *sedremeki*, Anadolu ağızlarında “*Ahmak, bunak, sersem, akılsız*” > Salır, Edremit, Balıkesir (DS, 2009, s. 3511); [> *sadana* (I)1] (DS, 2009, s. 3513); *sedrebeki* > “*Saçma, anlamsız söz*” > Bodrum, Muğla şeklindedir (DS, 2009, s. 3566) ve bu kelimenin kullanıldığı iller arasında yine Gaziantep bulunmamaktadır.

62) sıtara: “*Ne ağ gerek ne kara, sıtara gerek sıtara*” (Aksoy, 2004, s. 173).

Anadolu ağızlarında *sıtara*, “*Sevimlilik, çekicilik, güzellik*” > Sofular, Eğridir, Isparta; Salda, Yeşilova, Burdur; Dedeköyü Çal, Narlıdere, Denizli; Nazilli, Aydın; Şekeroba, Maraş;

Mersin, İçel (DS, 2009, s. 3622); “*Naz : Senin sıtaranda hiç çekilmiyor.*” > Elbistan, Maraş (DS, 2009, s. 3622); “*Alınyazısı, şans, baht*” > Emirdağ, Afyon; Iğdecik, Sancaklıboz, Manisa; Bolatlı, Sungurlu, Çorum; Beyobası, Üçem, Balâ, Ankara; Köşker, Kırşehir; Bor, Niğde; Hatip, Konya; Çandırlar, Osmaniye, Adana; Civanaylağı, İçel (DS, 2009, s. 3622); “*Giyim kuşam, kılık*” > Erciş, Van; Bor, Niğde (DS, 2009, s. 3622); “*Biçim, görünüş*” > Bor, Niğde (DS, 2009, s. 3622); “*Giyisi, giyim*” > Iğdır, Kars (DS, 2009, s. 3622); “*Cibinlik*” > Diyarbakır (DS, 2009, s. 3622); “*Değer: Sıtarası neymiş?*” > Afşar, Pazarören, Pınarbaşı, Kayseri (DS, 2009, s. 3622); “*Naz: Ne sıtaralanıyor?*” > Afşar, Pazarören, Pınarbaşı, Kayseri (DS, 2009, s. 3622); “(*< Ar. settâr*) sıtara, örtü” (Erten, 1994, s. 170); “*Yardımcı*” (Günşen, 2000, s. 495) şekillerinde kullanılmıştır. DS’de “*Alınyazısı, şans, baht.*” (DS, 2009, s. 3620) tanımlamasıyla atasözümüze en yakın anlamı taşıyan kelimenin kullanıldığı iller arasında Gaziantep bulunmamaktadır.

63) sinnen-: “*Bir kuş bir çalıya sinnenmiş (sinmiş)*” (Aksoy, 2004, s. 260).

DS’de “*Saklanmak, gizlenmek*” olarak tanımlanan bu kelimeyi kullanan illerde Gaziantep yoktur: “*Gizlenmek, saklanmak*” > Isparta; Urla, Ödemiş, İzmir; Eymir, Bozdoğan, Aydın; Çarşamba, Samsun; Perşembe, Ordu; Ermenek, Konya; Mut köyleri, İçel (DS, 2009, s. 3640); “*Gizlenmek*” > Karamanlı, Tefenni, Burdur; Darıveren, Acıpayam, Çal, Denizli; Susurluk, Balıkesir; Bor, Niğde (DS, 2009, s. 3645); [*> sinenmek*] (DS, 2009, s. 3642); “*Saklanmak, gizlenmek*” > Ünye, Ordu; Yıldızeli Sivas (DS, 2009, s. 3642); “*Gizlenmek, saklanmak*” > Ünye, Ordu; Yıldızeli, Sivas (DS, 2009, s. 3642).

64) tıktap: “*Tıktap gibi kesmek (tutmak)*” (Aksoy, 2004, s. 392).

DS’de “*Süreğen hastalık*” anlamıyla yalnızca Kayseri için kullanılan bu kelime Gaziantep söz varlığına da dahil edilmelidir: “*Süreğen hastalık*” Gaziköyü, Develi, Kayseri (DS, 2009, s. 3912).

65) tuğ: “*Tuğ değil, kuyruk*” (Aksoy, 2004, s. 392).

tuğ, “*Sorguç; padişahların ve vezirlerin başlarına taktıkları başlıkların ön tarafında bulunan tüy veya püskül biçimindeki süs; tepesine altın yaldızlı top geçirilmiş, altında at kuyruğu kollarının sarktığı bağlanmış bir sırttan oluşan saltanat, şan ve şöhrat alameti*” (GTS, 2011, s. 2383); “*tuğ: eskiden sancak tepesine ve başa takılan at kuyruğu*” demektir (TRS, 2009, s. 3847). Anadolu ağızlarında farklı anlam ve görevlerde kullanılan sözcüğün kullanıldığı iller arasında Gaziantep yer almamaktadır: “*Sabanın ok ve eğerini tutturmak için takılan halka*” > Armudan, Kuruçay, Erzincan (DS, 2009, s. 3988); “*Tavuğun kuluçka durumu*” > Ağın, Elâzığ (DS, 2009, s. 3988); “*Üstünlük belgesi*” > Merzifon, Amasya; Mersin ve köyleri, İçel (DS, 2009, s. 3988); “*Kamışın tepesindeki püskül*” > Bağlılı, Eğridir, Isparta (DS, 2009, s. 3986); “*Mısır darısının erkek organı*” > Yusufu, Bayındır, İzmir (DS, 2009, s. 3988); “*Mısır bitkisinin erkek organı*” > Kumdanlı, Yalvaç, Isparta; Darıveren, Kelekçi, Acıpayam, Denizli (DS, 2009, s. 4775).

66) ut: “*Dostun udu cehennem odundan beter olur*” (Aksoy, 2004, s. 98).

ut, “*Utanma duygusu*” (GTS, 2011, s. 2423); “*ut, (ud): hayâ, ar, hicap, edep, utanç; kaygı; şeref*” (TRS, 2009, s. 4001-4003) anlamlarına gelmektedir. Anadolu ağızlarında “*Utanma, sıkılma*” > Isparta; Burdur; Yukarı Seyit, Çal, Honaz, Denizli; Tokat; Eskişehir; Kurşunlu, Çankırı; İncesu, Sungurlu, Çorum; Samsun; Erzincan; Gaziantep; Yozgat; Üçem Balâ, Pazar, Kızılcahamam, Ankara; Afşarlar, Pınarbaşı, Kayseri; Niğde köyleri; İçel; Edirne (DS, 2009, s. 4047); “*İnsanın üreme organı*” > İzmir; Civanaylağı, İçel; Edirne (DS, 2009, s. 4783); “*Saygı, terbiye*” > Yozgat; Develi, Kayseri (DS, 2009, s. 4047); [ût] > “*Utanma, sıkılma*” > İncekum, Silifke, Arslan, Mersin, İçel (DS, 2009, s. 4047); üt [*> ud1*] (DS, 2009, s. 4047); [*>ud (I) 1*] (DS, 2009, s. 4047); [*> udyeri*] (DS, 2009, s. 4026) anlamındadır. Gaziantep bu

listede yer almaktadır. DS’de “*Saygı, terbiye*” (DS, 2009, s. 4045) anlamıyla, Yozgat ve Kayseri illeri için kullanılmıştır. Bu kelime için Aksoy, “*Birine karşı duyulan minnet, utanma, çekinme*” tanımında bulunmuştur (Aksoy, 2004, s.98). Gaziantep bu anlam altına da eklenebilir.

67) yahşi: “*Yahşi yiğit yaranından belli olur*” (Aksoy, 2004, s. .201); “*Para para kazanır, yahşi yiğit bel deper*” (Aksoy, 2004, s. 181).

Yahşi, “*Çok iyi; çok güzel*” (GTS, 2011, s. 2503); “*yahşi, (yahşi, yakşı): iyi, güzel*” demektir (TRS, 2009, s. 4209-4214). Atasözleri ve deyimlerimizde “*Anan yahşi, baban yahşi*” > “*Birini, bir işe razı etmek için onu övmek amacıyla söylenen bir söz*” şeklinde geçmektedir (GTS, 2011, s. 2503). “*İyi, güzel, değerli*” > Mardin; Hacıilyas, Koyulhisar, Sivas (DS, 2009, s. 4127); “*Peki, sen görürsün*” > Van (DS, 2009, s. 4128); “*İyi, güzel*” > Bayburt, Selim, Kars; Muş (DS, 2009, s. 4127); “*< yakışık: iyi; çok güzel (Azeri Türkçesinden alınma bu kelime Farsça, bazan da Rusça sanıldığı için Acem ve Rus taklidi yapılırken kullanılır.) || yahşe*” (Gemalmaz, 1995, s. 331); “*Güzel, iyi*” (Ercilasun, 2002, s. 385) anlamlarında Anadolu ağızlarında kullanımı görülmektedir. Bu kelime DS’de (*yahşi>yağşı*) şekliyle, “*İyi, güzel, değerli.*” anlamlarıyla birçok il için kullanılmış olup; Gaziantep bu dizine alınmamıştır.

68) yavşan: “*Yağla yavşan tatlı olur*” (Aksoy, 2004, s. 201).

Yavşan, “*Yavşan otu*” (GTS, 2011, s. 2553); “*yavşan: eskiden mide hastalıklarında ilaç olarak kullanılmış olan acı bir ot, veronika*” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (TRS, 2009, s. 4407-4408). “*Özel kokulu, acı, kaynatılıp suyu em olarak içilen bir ot*” > Kars; Çepni, Gemerek, Sivas; Bünyan, Kayseri (DS, 2009, s. 4209); “*Yakacak olarak kullanılan bir ot*” > Bor, Niğde (DS, 2009, s. .4209); “*Süpürge yapmaya yarayan bir ot*” > Iğdır, Kars (DS, 2009, s. 4209); “*Kokulu, acı, kaynatılıp suyu em olarak içilen bir çeşit yabancı ot*” > Yozgat ve çevresi (DS, 2009, s. 4209); “*Dağlarda yetişen, kokulu, yabancı ot*” (Sağır, 1995, s. 428) şekilleriyle Anadolu ağızlarında görülen bu sözcüğü kullanan iller arasında Gaziantep yer almamaktadır.

69) yediye, beşe, üçe, bire: “*Yediyenin yelleri, beşenin selleri, üçenin gonca gülleri, bire biçimsiz çıkmaz (olmaz)*” (Aksoy, 2004, s. 204).

DS’de yer almayan bu kelime grubu için Ömer Asım AKSOY, “*Şubattan başlayıp ekin biçme zamanına kadar olan dört zaman bölümü.*” tanımlamasını yapmıştır (Aksoy, 2004, s. 204). Ağızlarda bu birleşik form görülmemektedir, ancak *yediye, beşe, bire* olmak üzere tekli kullanım örnekleri mevcuttur. Gaziantep’te *beşe* ve *bire* örnekleri görülürken, *yediye* görülmemektedir: *yediye*: “*Kasımın ikinci haftası*” > Karahüyük, Elbistan, Maraş (DS, 2009, s. 4224); *beşe*: “*Şubat*” > Yalova, Eceabat, Çanakkale; Lohan; Gaziantep; Ağrakos, Suşehri, Sivas (DS, 2009, s. 642); “*Martin son üç günü ve nisanın ilk iki günü*” > Göle, Ardahan, Posof ve çevresi, Kars (DS, 2009, s. 642); “*Hamsin, 31 ocakta başlayan elli günlük kış dönemi*” > Hurma, Biga, Çanakkale (DS, 2009, s. 642); *bire*: “*Oğlan*” > Gelibolu, Çanakkale (DS, 2009, s. 699); “*Nisan*” > Sarıyer, İstanbul (DS, 2009, s. 699); “*Bira*” > Samsun (DS, 2009, s. 699); “*Pire*” > Taşburun, Iğdır, Kars; Erciş, Van; Gaziantep (DS, 2009, s. 699); “*Birer*” > Kütahya ve yöresi (Gülensoy, 1988, s. 244); “*Bira*” > Erzincan ve yöresi (Sağır, 1995, s. .411); “*Birer*” > Güney Batı Anadolu (Korkmaz, 1994, s.105); “*Pire*” > Çüngüş, Çermik, Diyarbakır (Özçelik & Boz, 2022, s. 239); “*Bire!, Bireh!*” > Artvin Yusufeli Uşum Köyü (Turan, 2006, s. 118); *birê* (V) [> birey (I)]; [birê (V)] “*Epeyce, iyice, usule uygun şekilde*” > Yenice, Emet, Kütahya (DS, 2009, s. 699); bk. *bıra, bura* > Çüngüş, Çermik Diyarbakır (Özçelik & Boz, 2002, s. 239); *birê* > “*Birer*” > Uşak (Gülsevin, 2002, s. 345).

70) yeler onmaz: “*Deve sahibi, şan sahibi; koyun sahibi, mal sahibi; yeler onmaz bağ sahibi*” (Aksoy, 2004, s. 92).

TRS’de “*yeler oñmaz: uğraşıp durduğu hâlde eline bir şey geçmez, çalışır kazanamaz*” (TRS, 2009, s. 4496) şeklinde görülen söz grubumuz, DS’de sadece Çorum ve Niğde illeri için eklenmiştir: “*Boşuna çalışan*” > Çorum; Niğde (DS, 2009, s. 4233). Bu dizine Gaziantep de eklenmelidir.

Sonuç

Anadolu ağızlarının söz varlığını bir araya getiren Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, ağız araştırmaları için oldukça önemli bir eserdir. Hiçbir zaman tamamlanmayacak bir çalışma olarak kabul edebiliriz; nitekim yapılacak yeni derleme çalışmaları, mevcut kaynaklarda kullanılan kelimelerin sözlükte yer alıp almadığının tespiti her zaman devam edecektir. Bu anlamda bu çalışmamızda, *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler* eserinde Gaziantep’te kullanılan atasözleri ve deyimlerde geçen bazı kelimelerin DS’de yer almadığını görmekteyiz. Bu çalışmamızda, DS’de yer almayan veya yer alsa da Gaziantep’te kullanıldığına dair ifadelerin bulunmadığı kelimeleri bir araya getirmeye çalıştık. Tespit ettiğimiz ve DS’ye eklenmesini teklif ettiğimiz kelimeler şunlardır:

abanız, ağzının yatımı, Ali Cingil Ocağı, anbel beter, apır sapır, arasat dellâh, ases, asman, bartıl, batman, berhay et-, biroh çağır-, boğazının uşumu, buldur-, bum, büveli büveli, büzzük, ciciği gevşe-, çat-, çerçi, çordik, çüşük, çüt, damlacık, dap diri, davı, deh et-, deli depek, donan-, doru, eke toha, emiş yakış, eşkere, ges, gürk, harnup, haşte, hayf, haylan kabağı, heytipi, hıral-, hotaz, ıl-, ibrişim, kabalcı, kazazlık, keşgil, kırkıl-, kıtnaş-, kişile-, kudüm, kuruk, künlük, mıkla, mundar, paldım, peş ol-, pıntı pıntı, sakırğa, sallangaç, sedremeki, sıtara, sinnen-, tıktap, tuğ, ut, yahşi, yavşan, yediye, beşe, üçe, bire, yeler onmaz.

Bu kelimelerden *biroh çağır-, buldur-* gibi örnekler DS’de hiç yer almazken, *abanız, yatım, Ali Cingil Ocağı, arasat, dellal*, vb. sözcükler DS’de yer almaktadır; ancak Bu kelimeleri kullanan iller arasında Gaziantep gösterilmemiştir. *anbel beter* > *ambel beter* gibi örneklerde de söyleyiş farklılığından dolayı meydana geldiğini düşündüğümüz örnekler mevcuttur. Yine ek düzeyinde veya yardımcı fiil ile oluşturulmuş bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin, *bartıl*, Gaziantep için kullanılmamışken, *bartılcı*, örneği sadece Kayseri için kullanılmıştır. *berhay*, Gaziantep’te kullanılırken, *berhay et-* sadece Ankara’da görülmektedir. Bu çalışma ile Anadolu ağızlarının söz varlığına katkı sağlamak amacıyla Gaziantep yöresinden derlenmiş atasözleri ve deyimleri örneğiyle DS’ye yeni kelimeler eklemek için yazılı kaynakların da kullanılabileceği örneklendirilmeye çalışılmıştır.

Kısaltmalar

BAAVD: *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler I-II* (Aksoy, 2004)

DS: *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*

GTS: *Güncel Türkçe Sözlük*

TRS: *Tarama Sözlüğü*

YK: *Yazım Kılavuzu*

ZTS: *Zanaat Terimleri Sözlüğü*

Kaynakça

- Aksan, D. (2003). *Her yönüyle dil (ana çizgileriyle dilbilim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (1988). *Atasözü ve deyimler sözlüğü I-II*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. (2004). *Bölge ağızlarında atasözleri ve deyimler I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, M. (2002). *Aybastı ağızı, inceleme-metin-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baba, M. O. (2007). *Halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

- Beyzadeoğlu, S. (2003). *Şinasi-durûb-ı emsâl-i Osmaniye*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Buran, A. (1997). *Keban, Baskil ve Ağın yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dağpınar, A. (1998). *Tıpkı ve benzer Türk- İngiliz İngiliz-Türk atasözleri ve deyimleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demir, N. (2001). *Ordu ili ve yöresi ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- DS. (2009). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elçin, Ş. (2005). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2002). *Kars ili ağızları-ses silgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, M. E. (1997). *Zonguldak, Bartın, Karabük illeri ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erten, M. (1994). *Diyarbakır ağzı, inceleme-metinler-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1995). *Erzurum ili ağızları, inceleme-metinler-sözlük ve dizinler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Göğüş, B. (1963). Türkçe’de bileşik kelime oluşumu ve nasıl yazılması gerektiği. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 10, 245-264.
- GTS. (2011). *Güncel Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve yöresi ağızları, inceleme-metinler-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. & Buran, A. (1994). *Elazığ yöresi ağızlarından derlemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülseren, C. (2000). *Malatya ili ağızları, inceleme metinler sözlük ve dizinler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (2002). *Uşak ili ağızları, dil özellikleri-metinler-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Günşen, A. (2000). *Kırşehir ve yöresi ağızları, inceleme-metinler-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1994). *Güney Batı Anadolu ağızları ses bilgisi (fonetik)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kurt, İ. (1991). *Türk atasözlerine psikolojik bir yaklaşım*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Olçay, S. (1995a). *Erzurum ağzı, inceleme-derleme-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Olçay, S. (1995b). *Doğu Trakya Yerli ağzı, inceleme-derleme-dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa merkez ağzı, inceleme-metinler-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özçelik, S. & Boz, E. (2002). *Diyarbakır ili Çüngüş ve Çermik yöresi ağzı, dil incelemesi, metinler, sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Türkçe atasözleri sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Sağır, M. (1995). *Erzincan ve yöresi ağızları, inceleme-metinler-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tavkul, U. (2001). *Karaçay-Malkar atasözleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TRS. (2009). *Tarama sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

-
- YK. (2012). *Yazım kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
ZTS. (1976). *Zanaat terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
-